

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Jan Hejtmánek

Přímá volba premiéra
(případová studie státu Izrael)

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Šumperku dne 10. dubna 2011

Jan Hejtmánek

Děkuji Doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za vedení práce a za rady, které mi v průběhu psaní práce poskytl.

Obsah

ÚVOD.....	5
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE.....	13
1. 1. Teorie parlamentních režimů vlády.....	13
1. 2. Teorie splittingu hlasů.....	16
2. POLITICKÝ SYSTÉM IZRAELE	19
2. 1. Štěpení v izraelské společnosti a její charakter.....	19
2. 2. Politický a volební systém.....	25
2. 3. Stranický systém.....	30
3. VÝVOJ FRAGMENTACE STRANICKÉHO SYSTÉMU A STABILITY VLÁD.....	34
3. 1. Období 1949 – 1973	34
3. 2. Období 1973 – 1996.....	37
3. 3. Volební reforma z roku 1992 a zavedení přímé volby premiéra.....	41
3. 4. Přímá volba premiéra: mechanismy a institucionální nastavení.....	43
3. 5. Období 1996 – 2003.....	47
3. 5. 1. Parlamentní a premiérské volby 1996.....	47
3. 5. 2. Parlamentní a premiérské volby 1999.....	51
3. 5. 3. Speciální premiérské volby 2001.....	55
3. 6. Období 2003 – 2011.....	58
4. ZHODNOCENÍ PŘÍMÉ VOLBY PREMIÉRA.....	63
4. 1. Vliv na fragmentaci stranického systému.....	63
4. 2. Vliv na vládní stabilitu a efektivitu.....	66
4. 3. Celkové zhodnocení a obecné závěry.....	68
ZÁVĚR.....	70
PRAMENY A LITERATURA.....	72
PRAMENY.....	72
LITERATURA.....	73
PŘÍLOHY.....	78
ABSTRAKT.....	80
ABSTRACT.....	81

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou přímé volby premiéra v Izraeli. Přímá volba premiéra je v rámci světových politických systémů naprosto ojedinělým prvkem. Někteří autoři se jí sice ve svých textech snaží zařadit do širších kategorií, například tzv. prezidencializace parlamentních režimů vlády,¹ samotná přímá volba premiéra se však konala pouze v Izraeli, a to v letech 1996 až 2001. Právě proto je izraelský případ a negativní zkušenost s přímou volbou premiéra zajímavým a častým objektem zkoumání. Otázkou zůstává, zda lze z jednoho případu daného jevu, tedy přímé volby předsedy vlády, vyvodit jakékoliv obecné závěry pro ostatní země. Izraelská společnost i politický systém jsou totiž svými historickými kořeny velmi specifické. Přesto se některé zkušenosti, které z izraelských voleb podle volebního zákona z roku 1992 vyplývají, zdají být poměrně jasným důkazem toho, že přímá volba premiéra nemůže přinést to, co je od ní očekáváno, tedy posílení exekutivy a stabilnější proces vládnutí.

Izraelský politický systém je jak štěpeními, tak stranickým i volebním systémem velmi odlišný od většiny ostatních demokratických států. Na začátku práce je tak nutné nejprve vysvětlit štěpení v izraelské společnosti, jejich původ a důsledky, a na základě nich vzniklý stranický systém. Jako každá změna měla i reforma volebního zákona z roku 1992, s kterou byla zavedena mimo jiné i přímá volba premiéra, své příčiny. Proto je nutné před analýzou situace v 90. letech nejprve rozebrat i krizi izraelské politiky v 80. letech 20. století, která vedla k volební reformě schválené v roce 1992. Samotná volební reforma neobsahovala jen zavedení přímé volby premiéra, ale i další změny, které měly vést ke stabilizaci izraelského politického systému. Dále se budu zabývat přímou volbou premiéra, která se poprvé konala roku 1996, následovaly pak ještě volby v letech 1999 a 2001. Zaměřím se na analýzu jednotlivých voleb a zejména na negativní implikace jejich výsledků pro izraelskou politiku následujících let.

¹ Tomuto konceptu se budu věnovat později (strany 10–12) v rámci přehledu dosavadní literatury k tématu.

V roce 2001 schválil Knesset zákon navracející stav před reformu z roku 1992. Již z tohoto kroku Knessetu je patrné, že zavedení přímé volby izraelského předsedy vlády nebylo považováno za úspěch a nevedlo k požadovaným výsledkům. Nepodařilo se „omezit fragmentaci politických stran, umenšit vliv malých subjektů, posílit vazbu mezi voliči a zastupiteli, posílit roli exekutivy a vytvořit takový systém, který by předcházel patovým situacím.“² Poté se budu stručně zabývat i situací po roce 2001 a zejména tím, zda po odvolání volební reformy z roku 1992 došlo ke zlepšení situace v oblastech, kde bylo zavedení přímé volby premiéra považováno za příčinu problémů. Na závěr bych rád zhodnotil jak izraelskou zkušenost s přímo voleným premiérem, tak obecně klady a zápory tohoto jevu.

Mým cílem je prokázat, že zavedení přímé volby premiéra v Izraeli vedlo k další destabilizaci izraelského politického systému. Rád bych také ukázal, že za určitých okolností mohla tato procedura situaci zkomplikovat ještě více a naopak že šance, aby přímá volba premiéra vedla k posílení exekutivy a omezení fragmentace stranického systému, je konkrétně v Izraeli velmi malá. Dále bych rád našel a zanalyzoval konkrétní příčiny toho, proč nebyla volební reforma z počátku devadesátých let úspěšná a muselo tak následně dojít k jejímu zrušení.

Ve své práci budu postupovat metodou případové studie. Cílem tak nebude synchronní srovnání izraelského případu s jiným státem, což v tomto případě vzhledem k jedinečnosti izraelské zkušenosti ani není možné. Metodou tak bude detailní intenzivní analýza jedné sledované jednotky, tj. státu Izrael, během voleb v období od roku 1996 do roku 2001³ a následné srovnání se situací před a po zavedení přímé volby premiéra.

Dvě hlavní hypotézy, které budu ověřovat, jsou tato následující tvrzení. Za prvé se domnívám, že zavedení přímé volby premiéra vedlo po roce 1996 ke zvýšení fragmentace stranického systému. Za druhé se pokusím dokázat, že

2 ŠULCOVÁ, Pavlína: *Volební inženýrství v Izraeli: inspirace, nebo varování?* Revue politika, 7, 2009, č. 5. (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/100/volebni-inzenyrstvi-v-izraeli-inspirace-nebo-varovani>)

3 V tomto období se volilo podle zákona z roku 1992, který zaváděl přímou volbu premiéra.

přímá volba premiéra přispěla ve sledovaném období k destabilizaci izraelských vlád, jejich nižší efektivitě a ztížila jejich vytváření po volbách. První hypotézu týkající se stranického systému budu ověřovat na základě výsledků jednotlivých voleb⁴ a jejich důsledků pro fungování politického procesu v Izraeli. Nezávislou proměnnou bude volební systém, respektive jeho změna v roce 1992, a závislou proměnnou, kterou budu sledovat, bude samozřejmě fragmentace stranického systému. Tu budu měřit pomocí několika kvantitativních ukazatelů a to konkrétně počtu stran v Knesetu, součtu mandátů pro dvě nejsilnější strany, indexu fragmentace a efektivního počtu stran v parlamentu.⁵ Při zkoumání druhé hypotézy, kde bude nezávislou proměnnou vládní stabilita, budu využívat spíše kvalitativních metod. Na závěr se pokusím provést určité zobecnění a zamyslet se nad tím, jestli můžeme z izraelského případu vyvodit obecné poznatky o tom, že přímá volba premiéra nebude nikdy vhodným prvkem pro parlamentní demokracie.

Práci jsem rozdělil do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole stručně představuji dvě teorie, které tvoří teoretický základ mé práce. V první podkapitole se tedy zabývám teorií parlamentních režimů vlády, v druhé podkapitole pak teorií splittingu hlasů. Druhá kapitola tvoří úvod do tématu izraelského politického systému a ve třech podkapitolách v ní pojednávám o nejdůležitějších rysech izraelské společnosti a politiky. První podkapitola je o štěpeních v izraelské společnosti, jejich vzniku, vývoji a důsledcích pro izraelskou politiku. Na téma štěpení ve společnosti navazuje podkapitola o politickém a volebním systému Izraele. V této kapitole vysvětluji základní pojmy a rysy izraelské politiky, nejvíce se v této podkapitole věnuji volebnímu systému do parlamentu. Na dvě předchozí podkapitoly logicky navazuje část

4 Veškeré volební výsledky (není-li uvedeno jinak) jsem čerpal z oficiálních stránek izraelského parlamentu: *Knesset Elections Results*. In: Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res.htm (10. 1. 2011). Názvy politických stran uvádím pokud je to možné v češtině, a to podle překladů z knih Marka Čejky *Izrael a Palestina* a *Judaismus a politika v Izraeli*. Kompletní volební výsledky voleb do Knesetu i přímých premiérských voleb v letech 1949 až 2009 viz příloha, strany 78 a 79.

5 Výpočty všech těchto kvantitativních proměnných jsem prováděl sám na základě volebních výsledků převzatých z výše zmíněných zdrojů. Kompletní grafy vývoje počtu stran v Knesetu, součtu mandátů pro dvě nejsilnější strany, indexu fragmentace a efektivního počtu stran v parlamentu pro období 1949 až 2009 se nacházejí dále v textu na stranách 36, 38, 53 a 64.

o stranickém systému v Izraeli a jeho obecné charakteristice z hlediska nejužívanějších teorií stranických systémů. Třetí kapitola tvoří nejdůležitější analytickou část, ve které v jednotlivých podkapitolách postupně rozebírám a hodnotím volební výsledky v letech 1949 až 2009. Vzhledem k cíli mé práce se věnuji zejména vývoji fragmentace stranického systému a vládní stability a efektivity. Tato kapitola je rozčleněna do šesti časově na sebe navazujících podkapitol, z nichž třetí a čtvrtá podkapitola pojednávají o volební reformě z roku 1992, tedy zavedení přímé volby premiéra. V poslední čtvrté kapitole shrnuji poznatky z celého textu a snažím se zhodnotit jak izraelskou zkušenost s přímou volbou premiéra, tak i obecné předpoklady o fungování tohoto prvku v současných demokraciích. První dvě podkapitoly obsahují zhodnocení výsledků mého zkoumání z hlediska dvou hypotéz, které jsem výše formuloval. Třetí podkapitola přináší závěrečné zhodnocení celé problematiky.

Původní česká literatura se izraelskému politickému systému příliš nevěnuje. Většina prací českých politologů je logicky věnována spíše evropským státům nebo samotné České republice. Navíc většina české literatury, která se problematikou izraelské politiky zabývá, je jiného než politologického zaměření. Buďto se jedná o literaturu vojenskou, zaměřenou na izraelsko-arabské války, nebo literaturu čistě historickou zabývající se dějinami Izraele (často v období před vznikem státu Izrael) a izraelsko-palestinského konfliktu. Z české literatury jsem tak nejvíce pracoval s dvěma publikacemi Marka Čejky, který je jedním z mála českých odborníků zaměřujících se na otázku Izraele a izraelsko-palestinského konfliktu. Jeho kniha *Izrael a Palestina* je přehledem dějin izraelsko-palestinského konfliktu od nejstarších dob až po současnost. Z politologického hlediska je ale daleko zajímavější jeho kniha *Judaismus a politika v Izraeli*,⁶ ve které se Marek Čejka zabývá židovským náboženstvím, štěpeními v izraelské společnosti, které náboženství způsobuje, a jejich vlivu na politiku. V druhé části knihy se potom autor věnuje izraelským náboženským politickým stranám. I když je vztah náboženství a politiky v anglicky psané literatuře často rozebírán, je dílo Marka Čejky jedním z nejrozsáhlejších

6 V prvním vydání se tato kniha jmenovala *Judaismus, politika a Stát Izrael*.

a neaktuálnějších a z hlediska české literatury se jedná o jedinou knihu, která není jen shrnutím známých poznatků nebo deskripcí izraelského politického systému.

Kapitulu o Izraeli obsahuje i publikace *Smíšené volební systémy* autorů Ladislava Cabady a Marka Ženíška. Izrael je v této knize zařazen mezi smíšené volební systémy, když se autoři odvolávají na definici podle Shugarta a Wattenberga, kdy je „smíšený volební systém taková varianta víceúrovňového volebního systému, kde jedna úroveň systému je obsazena jmenovitě a druhá pomocí kandidátní listiny.“⁷ Otázkou zůstává, zda lze mezi smíšené volební systémy zařadit systém, kdy je většinou a jmenovitě volen pouze jeden jediný poslanec, a to navíc premiér ve zvláštní proceduře přímé volby premiéra. Například podle definice smíšených volebních systémů Massicotteho a Blaise by izraelský systém mezi smíšené nepatřil. O izraelském politickém systému píše ve své knize *Politické strany a stranické systémy v mimoevropských zemích* i Maxmilián Strmiska, tato publikace učebnicového charakteru ale kromě toho, že se zabývá z evropského pohledu netradičními politickými systémy,⁸ nepřináší do problematiky nic nového. Zmínku o izraelském volebním systému lze najít i v knize Michala Klímy *Volby a politické strany v moderních demokraciích*, kde se autor zmiňuje o Izraeli v souvislosti se specifiky jeho poměrného volebního systému. Čistě deskriptivní, ale obsáhlý a přesný článek o izraelském politickém systému napsal do *Politologické revue* Tomáš Rydvan.

V českém překladu vyšla kniha Giovanni Sartoriho *Srovnávací ústavní inženýrství*, ve které tento italský politolog věnoval Izraeli hodně prostoru a přímé volbě premiéra dokonce celou kapitulu. Sartori se k přímé volbě premiéra staví negativně a píše, že „zavést do parlamentního systému instituci neodvolatelného, všeobecně voleného premiéra je jako vsunout do motoru kámen.“⁹

Z nedostatku původních českých zdrojů, ale i překladů zahraničních článků, knih nebo sborníků je vidět, že téma izraelské politiky není v české

7 CABADA, Ladislav – ŽENÍŠEK, Marek: *Smíšené volební systémy*. Dobrá Voda u Pelhřimova, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2003, s 40-41.

8 Další případové studie ve sborníku jsou kromě Izraele ještě Japonsko, Jihoafrická republika a Kostarika.

9 SARTORI, Giovanni: *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha 2001, s. 127.

politologii příliš často zkoumáno. Stejně tak tomu ale je u většiny mimoevropských, respektive nezápdních systémů, což je vzhledem k tomu, jak zajímavé prvky tyto politické systémy často obsahují, velká škoda.

Zahraniční anglicky psané literatury k tématu izraelské politiky obecně i přímé volby premiéra je daleko větší množství. V odborných časopisech jako jsou například *Electoral Studies*, *Party Politics*, *Israel Studies*, *Israel Affairs* nebo *Comparative Political Studies* vyšlo velké množství článků od různých autorů na téma izraelské volební reformy i článků hodnotících výsledky voleb v letech 1996, 1999 a 2001. Právě tyto články z časopisů tvořily velkou část zdrojů, z kterých jsem při psání práce čerpal. Dále vyšly ke každým volbám ve sledovaném období rozsáhlé publikace izraelských autorů Ashera Ariana a Michala Shamira.

I když se většina knih a článků, s kterými jsem se setkal, věnuje Izraeli jako specifickému případu, najdou se i autoři, kteří zavedení přímé volby premiéra zasadili do širšího teoretického rámce. Ve sborníku *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies* autorů Thomase Poguntkeho a Paula Webba je Izrael spolu s dalšími státy¹⁰ zkoumán z pohledu teorie prezidencializace demokratických režimů vlády. Prezidencializací se v tomto případě rozumí velmi široká definice, kdy se státy „v politické praxi přibližují prezidentskému režimu bez toho, aby se (ve většině případů) jakkoliv významně změnila formální struktura jejich fungování, tedy režim.“¹¹ Široká definice prezidencializace pak umožňuje stejnou teorii aplikovat na velmi rozdílné případy. Například politický systém Velké Británie, kde se prezidencializace projevuje vzrůstající mocí britského premiéra, se tak podle autorů svým reálným fungováním přibližuje prezidentskému systému, i když navenek si zachovává tradiční formu parlamentní konstituční

10 Další případové studie, které jsou kromě Izraele ve sborníku obsaženy, zkoumají následující státy: Velká Británie, Německo, Itálie, Španělsko, Nizozemsko a Belgie, Dánsko, Švédsko, Kanada, Francie, Finsko, Portugalsko a Spojené státy americké.

11 POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul: *The presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis*. In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. New York, Oxford University Press 2005, s. 1.

monarchie.¹² Ve Finsku zase dle autora dochází k určité prezidencionalizaci, kdy roli dříve silného finského prezidenta přejímá od 90. let premiér, který je v současné době ve vzájemném vztahu silnější figurou.¹³

Izraelský případ je ve sborníku samozřejmě zkoumán primárně z hlediska zavedení přímé volby premiéra a neúspěchu této ústavní změny. Izrael reprezentuje jednu z mála zemí, kde k prezidencionalizaci systému nedošlo přirozenou cestou, ale pomocí institucionální reformy. Právě v tom vidí Reuven Hazan příčinu neúspěchu a znovu cituje Sartoriho tezi o nemožnosti zavést v parlamentní demokracii izraelského typu většinový prvek typu přímé volby premiéra. Izraelská zkušenost s přímou volbou premiéra dle něj reprezentuje extrémní případ prezidencionalizace parlamentních režimů vlády.¹⁴

I když je tato kniha velmi zajímavá a snaží se přinést nové teorie a poznatky, otázkou zůstává, nakolik je relevantní aplikace teorie na tak široké spektrum vzájemně velmi odlišných případů. V knize jsou zkoumány jak prezidentské režimy (USA), tak i režimy poloprezidentské (Finsko) a parlamentní (Izrael, Německo, Velká Británie). Navíc pod koncept prezidencionalizace jsou počítány jak ústavní změny (Izrael), tak i postupné posuny pravomocí (Finsko) nebo čistě jen působení konkrétních politických lídrů (Itálie a Silvio Berlusconi).

S pojmem prezidencionalizace pracují ve své knize *Presidents, Parties, and Prime Ministers. How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior* také autoři David Samuels a Matthew Shuggart. Ti ho však vnímají jinak a používají pojem prezidencionalizace spíše pro politické strany v prezidentských režimech. Jejich základní tezí je to, že v prezidentských nebo poloprezidentských režimech jsou strany vzhledem k tomu, že jejich hlavním cílem je získání prezidentského mandátu, nuceny ke změnám v organizaci

12 HEFFERNAN, Richard – WEBB, Paul: *The British Prime Minister: Much More Than 'First Among Equals'*. In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): c. d., s. 56.

13 PALOHEIMO, Heikki: *Let the Force Be with the Leader—But Who Is the leader?* In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): c. d., s. 265–266.

14 HAZAN, Reuven: *The Failure of Presidential Parliamentarism: Constitutional versus Structural Presidentialization in Israel's Parliamentary Democracy*. In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): c. d., s. 308–309.

a chování.¹⁵ V parlamentních režimech je situace jiná, a proto je zde prezidencializace stran spíše výjimkou než pravidlem.¹⁶ David Samuels a Matthew Shuggart se věnují Izraeli právě z hlediska prezidencializace politických stran. Docházejí k závěru, že v organizaci a chování izraelských politických stran došlo v období, kdy se přímo volil premiér, k zásadním změnám. Po návratu k původnímu volebnímu zákonu se ale strany postupně vracely ke stavu fungování před zavedením volební reformy.¹⁷ Prezidencializaci tak autoři chápou pouze jako reakci politických stran na daný stav systému, nikoliv jako evoluci systému samého.

Pojem prezidencializace je v nejnovější anglicky psané literatuře poměrně běžný, autoři jej ale užívají v různém kontextu. Ve své práci s pojmem prezidencializace pracovat nebudu, domnívám se totiž, že pro Izrael není tento koncept pro jeho politický režim vhodným označením. Sám pojem prezidencializace vzbuzuje asociace s prezidentským režimem vlády a určitým přechodem k němu, což v případě parlamentních demokracií jako je Izrael, Velká Británie nebo Itálie není vůbec přesné.

15 SAMUELS, David J. – SHUGART, Matthew S.: *Presidents, Parties, and Prime Ministers. How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior*. Cambridge, Cambridge University Press 2010, s. 16.

16 Tamtéž, s. 17.

17 Tamtéž, s. 186–188.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

Na začátku práce bych chtěl nejprve přiblížit dvě teorie, na základě kterých jsem formuloval výše zmíněné hypotézy. Izrael zavedl do svého politického systému od roku 1996 přímo voleného premiéra, tato reforma ale není hodnocena jako úspěšná, o čemž kromě odborné kritiky svědčí i to, že se Izrael od roku 2003 vrátil k původnímu volebnímu systému. Proč nebyla reforma úspěšná vysvětlím z teoretického hlediska v této kapitole. V dalších kapitolách se pak pokusím předložit empirické důkazy, na základě kterých bude možné potvrdit nebo vyvrátit platnost mých hypotéz.

1. 1. *Teorie parlamentních režimů vlády*

V současné politologii je zřejmě nejužívanějším rozdělením demokratických režimů vlády dělení na tři typy těchto režimů, a to parlamentní, prezidentské a poloprezidentské, i když poslední kategorii někteří autoři neuznávají a považují ji spíše za typ jednoho z předchozích dvou režimů.¹⁸ Jelikož je Izrael prokazatelně parlamentní demokracií, můžu se v této kapitole zabývat pouze fungováním parlamentních režimů vlády.

Základním rysem, kterým se parlamentní režimy liší od prezidentských, je zejména odlišný vztah legislativy a exekutivy. Zatímco v prezidentském režimech existuje striktní oddělení obou těchto mocí, v parlamentních režimech dochází naopak ke sdílení mocí a vzájemné kooperaci legislativy a exekutivy. To se projevuje zejména v tom, že moc exekutivní, tedy vláda, vychází z moci legislativní, je na ní závislá a je jí odpovědná. Parlament je tedy v parlamentních režimech vlády vždy svrchovaným orgánem, je těžištěm systému. Podle Víta Hlouška pak „*vláda a parlamentní většina (ať už jednobarevná nebo koaliční) tvoří jakousi spolupracující jednotu.*“¹⁹

18 KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní systémy evropských států*. Praha, Linde 1996, s. 210–217.

19 HLOUŠEK, Vít: *Parlamentní a prezidentské demokracie*. In: HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír (Eds.): *Demokracie*. Brno, MPÚ 2005, s. 194.

Konkrétní parlamentní režimy fungující v jednotlivých státech se od sebe navzájem samozřejmě liší. Vladimír Klokočka například rozlišuje čtyři typy evropských parlamentních režimů, a to parlamentarismus v konstitučních monarchiích, republikánský parlamentarismus, racionalizovaný parlamentarismus a prezidiální parlamentarismus. Z hlediska Izraele je ale zajímavější typologie Giovanni Sartoriho, který dělí parlamentarismy to tři základních typů, kterými jsou premiérský či kabinetní systém, vláda zákonodárných sborů a stranicky kontrolovaný parlamentarismus. V Sartoriho typologii by Izrael jednoznačně spadal do kategorie vlády zákonodárných sborů, kde je dle Sartoriho „*vládnutí věcí téměř nemožnou*.“²⁰ Sartori tento typ parlamentních režimů charakterizuje v několika bodech. V těchto systémech podle něj

„1. kabinet neřídí legislativu; 2. moc není sjednocená, ale naopak roztroušená a atomizovaná; 3. odpovědnost je naprosto nejasná; 4. stranická disciplína je buď chabá, nebo vůbec neexistuje; 5. premiéři a jejich kabinetů nemohou jednat rychle a energicky; 6. koalice jsou jen vzácně schopny řešit vnitřní neshody a nikdy si nemohou být jisty podporou zákonodárného orgánu; 7. vláda nikdy nemůže jednat a mluvit jedním, jasným hlasem.“²¹

Izraelská volební reforma z roku 1992 pak do tímto způsobem fungujícího parlamentního režimu přidala instituci přímo voleného premiéra, který byl po volbách automaticky pověřen sestavením vlády. Problém ale spočíval zejména v tom, že ostatní parametry systému zůstaly neměnné a premiér, již jednou pověřený sestavením vlády voliči se musel i tak ucházet o důvěru parlamentu, bez níž nemohla jeho vláda začít úřadovat. Na druhou stranu ale parlament ztratil nad exekutivou svou svrchovanost, jelikož reálně téměř neexistovala možnost, jak vyslovit nedůvěru vládě bez toho, aby byl zároveň rozpuštěn i parlament.

Blanka Říchová píše o dvou následujících základních kritériích parlamentarismu. Za prvé jsou „*vlády v těchto systémech vždy jmenovány se*

20 SARTORI, Giovanni: c. d. (2001), s. 110.

21 Tamtéž, s. 121.

*souhlasem parlamentu a mohou fungovat rovněž jen s jeho podporou. ... Platí tedy, že i pád vlády je závislý na rozhodnutí parlamentu, tedy na hlasování o důvěře.*²² Druhým kritériem je „*právo hlavy státu, resp. výkonné moci, legislativu rozpustit a vypsát nové volby.*“²³ Pokud bych vycházel z těchto definičních kritérii, bylo by již velmi obtížné označit izraelský politický systém v letech 1996 až 2003 za parlamentarismus. Ani jedna z dvou výše uvedených podmínek nebyla totiž v tomto systému zcela naplněna, což podrobněji popíšu v dalších částech práce. Izraelský systém se ale v žádném případě nezměnil ani na systém poloprezidentský, na což upozorňuje i Giovanni Sartori, když píše, že „*instituci přímo voleného premiéra je mylné připodobňovat jak poloprezidentskému zřízení francouzského typu, tak systému prezidentskému.*“²⁴

Izrael formálně zůstal parlamentarismem, který ale ztratil některé klíčové aspekty svého fungování, a do nějž byl bez celkové úpravy systému implementován prvek typický pro prezidentské režimy, tedy přímo volená hlava exekutivy s problematickou odpovědností vůči parlamentu. Politický systém Izraele se stal směsicí prvků parlamentního a prezidentského režimu, která již na první pohled představovala velké nebezpečí pro fungování vztahu legislativy a exekutivy, který byl v Izraeli už tak dosti problematický. Reuven Hazan hodnotí tento systém kombinující prvky parlamentních a prezidentských režimů tak, že „*izraelská verze smíšeného systému nebyla tím nejlepším z obou světů, ale spíše tím nejhorším.*“²⁵

Právě z předchozí úvahy vychází moje hypotéza číslo 2, tedy tvrzení, že přímá volba premiéra přispěla ve sledovaném období k destabilizaci izraelských vlád, jejich nižší efektivitě a ztížila jejich vytváření po volbách. Stejnou predikci situace provedl i Giovanni Sartori, když popisuje systém takto: „*Zavést do parlamentního systému instituci neodvolatelného, všeobecně voleného premiéra je jako vsunout do motoru kámen.*“²⁶ V následující analytické části práce

22 ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systémů.* Praha, Portál 2002, s. 60.

23 Tamtéž.

24 SARTORI, Giovanni: c. d. (2001), s. 127.

25 HAZAN, Reuven: c. d. (2005), s. 308.

26 SARTORI, Giovanni: c. d. (2001), s. 127.

tedy budu zkoumat proces sestavování vlád po volbách a poté jejich stabilitu a efektivitu v letech 1949 až 2011, zejména se zaměřím na období let 1996 až 2003 a na to, jestli se teoretické předpovědi o nefunkčnosti izraelského systému přímé volby premiéra ukázaly jako platné či nikoliv.

1. 2. Teorie *splittingu* hlasů

Druhá výchozí teorie se týká volebního chování voličů v takových volebních systémech, kde jsou voličům k dispozici dva hlasy, z nichž jedním volí přímo nominálně kandidáta ve většinové složce volebního systému a druhým listinu politické strany v poměrné složce volebního systému.²⁷²⁸ Tímto způsobem se volilo v letech 1996 a 1999 i v Izraeli. Zároveň se konaly jak parlamentní volby, v kterých se volilo poměrným volebním systémem, tak přímé premiérské volby, v nichž se volil většinovým systémem jediný poslanec, a to předseda vlády. Voliči disponovali dvěma na sobě nezávislými hlasy, s nimiž mohli libovolně nakládat, což vedlo ke strategickému chování izraelských voličů.

Voliči mají v takových volebních systémech dvě možnosti, a to buď odevzdat v obou složkách volebního systému hlas stejné politické straně nebo svoje hlasy rozdělit, tzn. volit ve většinové složce kandidáta z jiné strany, než kterou volič zvolil v listinné poměrné složce systému.²⁹ Teorie *splittingu* hlasů vychází právě z předpokladu, že voliči kvůli strategickému volebnímu chování často svůj hlas rozdělí, a zvolí tedy ve většinové složce systému kandidáta jiné politické strany, než pro kterou se rozhodli v poměrné složce systému.

27 SHUGART, Matthew Soberg – WATTENBERG, Martin P.: *Mixed Member Electoral Systems: A Definition and Typology*. In: SHUGART, Matthew Soberg – WATTENBERG, Martin P. (Eds.): *Mixed-member electoral systems: the best of both worlds?* New York, Oxford University Press 2003. s. 10.

28 Takový volební systém ještě nelze automaticky označit za smíšený. I když většina volebních systémů, ve kterých se volí v poměrné i většinové složce by do smíšených systémů spadala, najdou se i výjimky. Jako příklad je možno uvést nejvýznamnějšího zástupce z této kategorie, a to Německo, kde se o jeho zařazení mezi smíšené volební systémy vedou spory. Stejně tak tomu je i u Izraele.

29 GSCHWEND, Thomas: *Ticket-Splitting and Strategic Voting in Mixed Electoral Systems*. Mannheim 2003, s. 2. In: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung: Startseite, <http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/wp/wp-61.pdf> (24. 3. 2011)

Jaká je motivace voličů pro splitting hlasů ve volbách? Thomas Gschwend píše o čtyřech důvodech, proč voliči mohou volit jinou stranu v poměrné a jinou stranu ve většinové složce volebního systému. Za prvé se může jednat čistě o vyjádření opravdových preferencí voliče, kdy je mu sice blízká jedna politická strana, které dá svůj hlas v poměrné složce, ale v nominálním hlasování je voliči sympatičtější kandidát z jiné politické strany, kterému dá tedy přednost před kandidátem strany, kterou volil v poměrné složce.

Za druhé se může jednat o strategické volební chování, kdy si je volič vědom toho, že jeho hlas pro preferovanou stranu by neměl šanci ovlivnit výsledek voleb, a proto dá přednost jiné straně, která má šanci v daném obvodu získat mandát. V takovém případě dá volič zpravidla ve většinové složce hlas kandidátovi velké strany, ale svůj druhý hlas v poměrné složce odevzdá jiné menší straně. Volič se v tomto případě chová racionálně, jelikož si uvědomuje, že jeho preferovaná strana nemá ve většinové složce šanci získat mandát, tudíž odevzdá svůj hlas kandidátovi programově bližší velké strany. Naopak v poměrné složce dává volič přednost menším stranám, které zde mají daleko větší šanci dosáhnout na mandát než ve složce většinové.

Třetí možností je snaha voličů vyjádřit preference ohledně tvorby budoucí koaliční vlády, když volič zvolí dvě politické strany, u kterých by si přál budoucí koaliční spolupráci. Jako čtvrtý důvod uvádí T. Gschwend možné zmatení voliče z volebního systému nebo jiné důvody, které by ho mohly vést k volbě dvou odlišných politických stran.³⁰

Takové volební chování, jaké je popsáno v předchozích odstavcích, není neobvyklé, chovají se tak voliči například v Německu, v Japonsku, na Novém Zélandu nebo po jistou dobu i v Itálii. Například v roce 2002 dalo hlas jiné politické straně v poměrné a většinové složce 39 % voličů na Novém Zélandu a 23 % voličů v Německu.³¹ Právě v Německu je prokázána zvyšující se tendence ke splittingu hlasů, když počet voličů, kteří dali hlas dvěma různým politickým

30 GSCHWEND, Thomas – KOLK, Henk van der: *Split Ticket Voting in Mixed Member Proportional Systems: The Hypothetical Case of The Netherlands*. Acta Politica, 41, 2006, č. 2, s. 165–166.

31 Tamtéž, s. 164.

stranám, se zvyšoval od 6 % v šedesátých letech až po 23 % v roce 2002. Nejvíce se tento jev projevuje u voličů CDU, kteří odevzdávají svůj hlas svému menšímu potencionálnímu koaličnímu partnerovi liberální FDP.³²

Vzhledem k charakteru izraelské společnosti, která je rozdělená na základě několika štěpení do mnoha vzájemně se překrývajících segmentů, je možné o to více očekávat, že voliči využijí svůj druhý hlas v poměrné složce systému, tedy v tomto konkrétním případě v parlamentních volbách, k volbě některé z menších sektářských stran. Očekávat lze i oslabování zisků u dvou nejsilnějších stran, které někteří voliči před rokem 1996 volili pouze jako alternativu k druhé z nich. Od voleb v roce 1996 dostali tito voliči šanci jak vymezit se na ose levice – pravice, tedy zvolit kandidáta jedné z dvou velkých stran v premiérských volbách, tak vyjádřit své skutečné preference ve volbách parlamentních. Stejně argumentovali již na počátku devadesátých let někteří odpůrci reformy, kteří si uvědomovali, že přímá volba premiéra fragmentaci stranického systému pravděpodobně nesníží, ale na základě splittingu hlasů voličů naopak zvýší.³³

Na základě této teorie se domnívám, že by se měla potvrdit moje hypotéza číslo 1, tedy že zavedení přímé volby premiéra vedlo po roce 1996 ke zvýšení fragmentace stranického systému. Mělo by tak dojít jak k nárůstu počtu stran v parlamentu, tak zejména k oslabení větších a naopak posílení menších stran. Abych byl schopen dokázat, zda k tomuto jevu skutečně došlo, zvolil jsem si některé kvantitativní ukazatele, konkrétně počet stran v Knessetu, součet mandátů pro dvě nejsilnější strany, index fragmentace a efektivní počet stran v parlamentu, jejichž hodnoty budu sledovat a v období let 1949 až 2009, opět se zvláštní pozorností pro období 1996 až 2003, kdy se konala přímá volba premiéra.

32 GSCHWEND, Thomas: *Ticket-splitting and strategic voting under mixed electoral rules: Evidence from Germany*. European Journal of Political Research, 46, 2007, č. 1, s. 16–17.

33 SEZGIN, Yuksel: *The Implications of the Direct Elections in Israel*. Turkish Yearbook of International Relations, 30, 2001, č. 1, s. 76–77. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/670/8529.pdf>)

2. POLITICKÝ SYSTÉM IZRAELE

2. 1. Štěpení v izraelské společnosti a její charakter

Pokud chcí na následujících stránkách rozebírat problematiku přímé volby premiéra, je nejprve nutné podívat se na charakter izraelské společnosti a politiky. Izrael je typický zejména velkou fragmentací společnosti, což se odráží i na politickém a stranickém systému. Izraelská společnost se formovala naprosto jiným způsobem než společnosti západoevropských států, a proto na ni nelze aplikovat model cleavages, jak ho ve své knize *Party Systems and voter Alignments*³⁴ definovali Seymour Martin Lipset a Stein Rokkan.³⁵

Současná moderní izraelská společnost se všemi svými zvláštnostmi se začala utvářet již dlouhou dobu před samotným vznikem izraelského státu v roce 1948. Židé obývali území dnešního Izraele již od 13. století př. n. l., poslední období samostatného starověkého židovského státu se ale datuje do 1. století př. n. l., kdy se oblast dostala do správy Římské říše.

Myšlenky znovuvytvoření židovského státu se začaly objevovat v souvislosti se zrodem sionismu v 19. století a působením Theodora Herzla. Ten svým spisem *Židovský stát* z roku 1896 položil základy moderního sionismu³⁶ a stal se hlavním propagátorem této myšlenky ve světě. Ústřední tezí jeho díla je chápání antisemitismu nikoliv jako náboženského nebo sociálního fenoménu, ale v první řadě jako otázky národní,³⁷ která může být vyřešena jen politickými prostředky vytvořením samostatného židovského státu. Ve vzniku sionismu a sionistického hnutí se nachází kořeny prvního štěpení v izraelské společnosti, a to štěpení sionisté – nesionisté. To se dodnes odráží i na izraelském stranickém systému zejména v množství náboženských stran, které se podle tohoto štěpení dělí na sionistické a nesionistické.

34 LIPSET, Seymour Martin – ROKKAN, Stein: *Party Systems and voter Alignments*. New York, The Free Press 1967, s. 1–64.

35 Štěpení centrum – periferie a město – venkov nehrají v izraelské politice zásadní roli. Štěpení církev – stát a vlastníci – pracující ano, ovšem ve velmi specifické podobě.

36 Je důležité uvědomit si rozdíl mezi sionismem a judaismem. Judaismus je židovské náboženství, naproti tomu sionismus lze označit jako židovský nacionalismus.

37 HERZL, Theodor: *The Jewish State*. Maryland, Wildside Press LLC 2008, s. 55–56.

Vznik dalšího štěpení je také historicky podmíněn. Imigrace Židů do Palestiny probíhala postupně od 19. století, Židé z jednotlivých imigračních vln se ale od sebe vzhledem k různým zemím svého původu velmi kulturně lišili a dali tak vzniknout štěpení noví přistěhovalci – starousedlíci. Nejpočetnější přistěhovalecké vlny proběhly v letech 1929 až 1939, kdy do Izraele přicházeli především Židé z Německa prchající před nacisty, a poté po vyhlášení nezávislosti Izraele v letech 1948 až 1951.³⁸ Z hlediska této práce je ale nejvýznamnější imigrační vlna Židů z konce 80. a počátku 90. let. V této době totiž přišlo do Izraele asi 200000 Židů ze zemí bývalého Sovětského Svazu, kteří se politicky organizovali a hráli tak v 90. letech v izraelské politice významnou úlohu.

Jedním z nejvýznamnějších společenských štěpení je v Izraeli vztah veřejnosti k izraelsko-palestinskému konfliktu. Zpočátku nebyly vztahy mezi Židy a Palestinci v oblasti dnešního Izraele problémové, k prvním neshodám a násilnostem začalo docházet až v souvislosti s masivním příchodem Židů do Palestiny ve 20. a 30. letech 20. století. Po vyhlášení samostatnosti Izraele dne 14. května 1948 se konflikt v oblasti změnil z fáze vnitřních nepokojů na stav regulérní izraelsko-arabské války,³⁹ vnitřní situace v nově vzniklém státě ale byla v porovnání s obdobím po roce 1967 relativně klidná. Na území Izraele uvnitř jeho hranic, jaké měl před Šestidenní válkou, žilo pouze přibližně 100000 Arabů, židovská populace ale již v roce 1949 dosahovala počtu více než 1000000.⁴⁰

K intenzifikaci konfliktu i štěpení společnosti v otázce izraelsko-palestinského konfliktu došlo po Šestidenní válce v roce 1967, kdy Izrael dobyl a začal okupovat rozsáhlá území obývaná Palestinci.⁴¹ Počet Arabů v Izraeli se obsazením Západního břehu Jordánu a pásma Gazy více než zdesetinásobil, navíc se palestinská společnost pod přímou vojenskou izraelskou správou začala mnohem více radikalizovat.⁴² Důsledky okupace byly v dlouhodobé perspektivě tragické. V roce 1967 vstoupil izraelsko-palestinský konflikt do nové mnohem

38 ČEJKA, Marek: *Izrael a Palestina*. Brno 2008, s. 26–27.

39 Ty byly celkem čtyři v letech 1948, 1956, 1967 a 1973.

40 ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 91.

41 Jednalo se o Sinaj, z kterého se Izrael v roce 1982 stáhl, a dále o Západní břeh Jordánu, pásmo Gazy a Golanské výšiny. Tyto tři oblasti Izrael okupuje dodnes.

42 ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 120–121.

krvavější etapy a problémy spojené s výsledky Šestidenní války jsou dodnes ústředním bodem sporů mezi Izraelci a Palestinci i izraelské vnitřní politiky.

Jak moc ovlivňuje izraelsko-palestinský konflikt izraelskou politiku je patrné nejen z programu jednotlivých politických stran, ale i z postojů izraelské společnosti. Abraham Diskin položil ve svém výzkumu z roku 1996 otázku, jaký je podle občanů hlavní důvod, proč lidé podporují konkrétní politickou stranu. 52,8 % dotázaných občanů židovského původu odpovědělo zahraniční a obranná politika strany,⁴³ což má nepochybně spojitost právě s izraelsko-palestinským konfliktem. Postoj k izraelsko-palestinskému konfliktu by se dal označit za nejvýraznější štěpení v izraelské společnosti, což lze dokumentovat i tím, že tradiční označení levice a pravice v izraelském kontextu nelze chápat v socioekonomické rovině. Dělení na levici a pravici se v Izraeli projevuje „především v míře ochoty jednat (či nejednat) s Araby (Palestinci) a v náklonnosti k územním ústupkům výměnou za mírové řešení židovsko-arabského sporu.“⁴⁴

Velmi specifické je v Izraeli i štěpení etnické, jelikož se odehrává na dvou úrovních. Jedná se tak o základní štěpení Židé – Arabové a dále štěpení v obou těchto segmentech izraelského obyvatelstva. Je několik věcí, které je nutné k tomuto štěpení připomenout. Za prvé je důležité si uvědomit, že štěpení Židé – Arabové, jak je zde uváděno, se týká jen Arabů s občanstvím Izraele a nikoliv Arabů žijících na území Palestiny v pásnu Gazy a na Západním břehu Jordánu. Ti nemají izraelské občanství, nemohou se účastnit izraelských voleb a z hlediska formování izraelské společnosti a systému stran tak nemají žádný význam. Jiná je situace u izraelských Arabů, kteří v současnosti tvoří asi 21 % izraelské populace,⁴⁵ a kteří jsou z politického hlediska plnoprávními občany Izraele, když například vytváří vlastní politickou reprezentaci. Vztahy mezi židovskými a arabskými Izraelci nejsou zdaleka tak napjaté jako mezi Izraelci a Palestinci.⁴⁶

43 DISKIN, Abraham: *The New Political System of Israel*. Government and Opposition, 34, 1999, č. 4, s. 502–503.

44 ČEJKA, Marek: *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno, Barrister & Principal 2009, s. 70.

45 *Monthly Bulletin of Statistics No. 12/2010*. In: Central Bureau of Statistics (Israel), http://www.cbs.gov.il/www/yarhon/b1_e.htm (10. 1. 2011)

46 ČEJKA, Marek: c. d. (2009), s. 70.

Oba dva etnické segmenty společnosti jsou ale ještě dále rozděleny a vytváří tak další linii štěpení. Arabské obyvatelstvo je kromě palestinského i libanonského, drúzského či beduínského původu. U Židovského obyvatelstva je důležitou konfliktní linií dělení na Sefardské a Aškenázské Židy.⁴⁷ Jako Sefardští Židé jsou označováni Židé původem ze Španělska, Severní Afriky, Blízkého východu a Kavkazu. Aškenázští Židé jsou přistěhovalci z Evropy a Severní Ameriky. Tyto dvě skupiny tvoří přibližně stejně početné komunity, za třetí početně stále rostoucí větev židovského národa lze považovat tzv. Izraelce třetí generace, tedy děti narozené Izraelcům s izraelskými rodiči.⁴⁸ Štěpení mezi sefardskými a aškenázskými Židy je sice ve společnosti slabší než na počátku existence samostatného Izraele, stále ale přetrvává například nadreprezentace Aškenázských Židů v politických institucích nebo na úřadech a jejich zvýhodňování například v mzdových podmínkách.⁴⁹ Toho pak využívají některé politické strany, například sefardská náboženská strana Šas, které se snaží uměle a populisticky toto štěpení prohlubovat.⁵⁰

Další významné štěpení v izraelské společnosti je také potřeba chápat ve velmi specifickém vyznění. Jedná se o štěpení náboženské, které se opět projevuje ve dvou rovinách. Štěpení muslimové – židé se kryje se štěpením etnickým, mnohem důležitější je ale rozdělení společnosti na sekulární, tradicionalistické⁵¹ a religiózní Židy. Ti se totiž neliší jen v pohledu na náboženské otázky, ale v celkovém vnímání politického systému a izraelské demokracie. Marek Čejka tak v návaznosti na náboženské štěpení hovoří o tom, že by bylo možné „*tuto konfliktní linii vymezit přesněji jako demokracie – teokracie (halachický stát)*“.⁵² Role náboženství je v izraelské politice obrovská, vždyť

47 Někteří autoři dělí židovské obyvatelstvo do tří větví, a to aškenázské (Aškenazim), sefardské (Sfaradim) a orientální (Mizrachim). Jelikož jsou si z kulturního i politického hlediska Sfaradim a Mizrachim velmi blízcí, budu stejně jako Marek Čejka používat duální dělení na Sefardy a Aškenázy.

48 KATZ-GERRO, Tally – RAZ, Sharon – YAISH, Meir: *How do class, status, ethnicity, and religiosity shape cultural omnivorousness in Israel?* Journal of Cultural Economics, 33, 2009, č. 1, s. 3.

49 Tamtéž.

50 ČEJKA, Marek: c. d. (2009), s. 71–72

51 Tradicionalističtí Židé sice dodržují určitá náboženská nařízení, jinak ale žijí moderním západním způsobem života, čímž se liší od religiózních (ortodoxních a ultraortodoxních) Židů.

52 ČEJKA, Marek: c. d. (2009), s. 70.

například v Základním zákoně o lidské důstojnosti a svobodě je výslovně napsáno, že tento zákon byl přijat za účelem „*ustanovit v Základním zákoně hodnoty Státu Izrael jako židovského a demokratického státu.*“⁵³

Z politologického hlediska je toto štěpení velmi významné, a to zvláště s ohledem na 90. léta, kdy reálná síla náboženských stran v Izraeli dosáhla svého dosavadního vrcholu, ale zároveň problematické. Na rozdíl od některých jednoznačně určených štěpení, například etnického, nelze toto štěpení chápat jako explicitní rozdělení společnosti na sekulární a religiózní segmenty společnosti, ale je třeba jej chápat spíše jako kontinuum,⁵⁴ kde jeden krajní bod tvoří sekulární společnost odmítající judaismus a druhý ultraortodoxní náboženská společnost. Co se týká sebeidentifikace Židů mezi výše zmíněné tři segmenty společnosti, v roce 1992 se 51 % obyvatelstva považovalo za sekulární, 29 % za tradicionalisty a 20 % za religiózní.⁵⁵ Religiózní Židé se dále dělí na ortodoxní a ultraortodoxní. Důležitá je zejména málo početná, ale ve společnosti velmi vlivná, komunita ultraortodoxních Židů (charedim), která se vyznačuje extrémní interpretací náboženského práva a hlavně teologickým odmítáním sionismu jakožto vůdčí ideologie izraelského státu.

Ohledně třídního štěpení v izraelské společnosti se vedou rozsáhlé akademické diskuze. Někteří autoři jej považují za důležité štěpení v izraelské společnosti,⁵⁶ jiní poukazují na postupné oslabování tohoto štěpení.⁵⁷ Jeden velmi neobvyklý jev je ale z hlediska třídního štěpení v Izraeli jasně patrný. Zatímco v západních zemích je pravidlem, že vyšší třídy volí spíše pravicové strany a nižší třídy spíše levicové strany, v Izraeli je tomu naopak. To je dáno vnímáním pravice a levice v izraelském prostředí, které není závislé na ekonomických nebo sociálních charakteristikách programu strany, ale na jejich pohledu na otázku izraelsko-palestinského konfliktu. Levicové strany, často díky svému

53 *Basic Law: Human Dignity and Liberty*. In: The Knesset English Homepage: Basic Law – Full text, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic3_eng.htm (12. 1. 2011)

54 KATZ-GERRO, Tally – RAZ, Sharon – YAISH, Meir: c. d., s. 4–5.

55 ČEJKA, Marek: c. d. (2009), s. 73.

56 ANDERSEN, Robert – YAISH, Meir: *Social cleavages, electoral reform and party change : Israel's 'natural' experiment*. *Electoral Studies*, 22, 2003, č. 2, s. 419.

57 ARIAN, Asher – SHAMIR, Michal: *A Decade Later, The World Had Changed, The Cleavage Structure Remained. Israel 1996-2006*. *Party Politics*, 14, 2008, č. 6, s. 689.

smířlivějšímu postoji k této otázce označované jako holubice, mají podporu spíše u vyšších tříd. Naopak pravicové strany, zastánci tvrdšího postoje vůči Palestincům označované jako jestřábi, se těší podpoře spíše u nižších tříd izraelské společnosti.⁵⁸ Izraelská společnost je vzhledem k tomu, že umožňuje značnou sociální mobilitu, považována za vnitřně velmi otevřenou.⁵⁹ Třídní struktura je velmi heterogenní a překrývá se s některými v izraelské společnosti silnějšími štěpeními I to je důvodem, proč nehraje takovou roli, jako v jiných demokraciích.

Za dvě nejvýznamnější a pro politické postoje obyvatelstva z dlouhodobého hlediska určující štěpení považuje většina autorů štěpení v otázce izraelsko-palestinského konfliktu a náboženské štěpení.⁶⁰ Jak uvádějí Arian Asher a Michal Shamir, pokusy stranicky organizovat izraelskou společnost na jiném základě než náboženském štěpení nebo postoji k izraelsko-palestinskému konfliktu nevedou k dlouhodobému úspěchu.⁶¹ Ačkoliv lze pozorovat dominantní vliv těchto dvou štěpení v izraelské společnosti, i všechna ostatní štěpení hrají ve společnosti a následně i ve stranickém systému svou roli. Giovanni Sartori píše o tom, že izraelská společnost je založena „na skoro všech myslitelných štěpeních ve společnosti.“⁶²

V současnosti se často diskutuje o tom, že role štěpení ve společnosti upadá a že voliči se spíše rozhodují na základě konkrétní programové nabídky politických stran. V Izraeli je situace jiná už proto, že konkrétní politická agenda je téměř vždy nějakým způsobem navázána na společenská štěpení. I když je v Izraeli stejně jako v celosvětovém kontextu možné pozorovat rostoucí trend rozhodování voličů na základě konkrétních otázek, společenská štěpení to neoslabuje, ale naopak udržuje nebo dokonce posiluje.⁶³

58 ANDERSEN, Robert – YAISH, Meir: c. d., s. 419–420.

59 YAISH, Meir: *Class structure in a deeply divided society: class and ethnic inequality in Israel, 1974–1991*. *British Journal of Sociology*, 52, 2001, č. 3, s. 433–434.

60 SHAMIR, Michal – ARIAN, Asher: *Collective Identity and Electoral Competition in Israel*. *American Political Science Review*, 93, 1999, č. 2, s. 266.

61 ARIAN, Asher – SHAMIR, Michal: c. d., s. 688–689.

62 SARTORI, Giovanni: *The Party-Effects of Electoral Systems*. In: HAZAN, Reuven – MAOR, Moshe: *Parties, Elections and Cleavages. Israel in Comparative and Theoretical Perspective*. Londýn, Frank Cass Publishers 2000, s. 25.

63 HAZAN, Reuven – MAOR, Moshe: *Parties, Elections and Cleavages. Israel in Comparative and Theoretical Perspective*. In: HAZAN, Reuven – MAOR, Moshe: *Parties, Elections and*

2. 2. Politický a volební systém

Izrael je parlamentní demokracie se silným postavením legislativy a politických stran na úkor exekutivy, tedy vlády a prezidenta. Izrael je unitárním státem, nemá jednotnou ústavu a jeho volební systém patří k nejpoměrnějším volebním systémům vůbec.

Samostatný Izrael byl vyhlášen 14. května 1948, když poslední den trvání britského mandátu nad Palestinou přečetl David Ben Gurion na zasedání Lidové rady v muzeu v Tel Avivu Deklaraci nezávislosti Státu Izrael.⁶⁴ V ní se kromě odkazů na historické právo Židů na vlastní stát hovoří již i o konkrétních obrysech budoucího politického systému Izraele. Deklarace požaduje brzké zvolení Ústavodárného shromáždění, které vypracuje a schválí ústavu, a píše se v ní i o základních lidských právech. Izrael má být státem, který zajistí rovnost sociálních a politických práv všem obyvatelům bez ohledu na náboženství, rasu nebo pohlaví. Rovněž má být zaručena svoboda náboženství, myšlení, jazyka, vzdělávání a kultury.⁶⁵ V Deklaraci se ale objevují i první zmínky o židovském charakteru státu a imigraci Židů do Izraele, což jsou problémy, kterými se izraelská politická reprezentace musí zabývat dodnes. Ještě tentýž den byl Izrael oficiálně uznán Spojenými státy americkými, o tři dny později se dočkal uznání i od Sovětského svazu a jeho satelitních států.⁶⁶

V prvních volbách v roce 1949 bylo řádně zvoleno Ústavodárné shromáždění, které se v průběhu svého funkčního období přejmenovalo na První Knesset. Vypracovat a schválit ústavu se ale nepodařilo. V izraelském parlamentu i společnosti probíhaly na toto téma diskuze, potřebné shody na textu dokumentu

Cleavages. Israel in Comparative and Theoretical Perspective. Londýn, Frank Cass Publishers 2000, s. 2.

64 Podle původního plánu OSN měly z bývalého britského mandátního území Palestina vzniknout dva státy, jeden arabský a jeden židovský. Vyhlášen byl pouze židovský stát Izrael, arabský stát vzhledem k neochotě arabských států v regionu (Egypt, Jordánsko, Irák, Sýrie, Libanon, Saudská Arábie a další) uznat existenci Izraele ve stanovených hranicích ustaven nebyl.

65 *The Declaration of the Establishment of the State of Israel.* In: Israel Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Declaration%20of%20Establishment%20of%20State%20of%20Israel> (13. 1. 2001)

66 Izrael nemá dodnes navázány diplomatické vztahy s 36 státy, 22 z nich jeho existenci oficiálně neuznává. Jedná se v naprosté většině (s výjimkou Kuby a KLDLR) o členské země Ligy arabských států.

ale zejména kvůli odporu ortodoxních Židů dosaženo nebylo.⁶⁷ Nakonec poslanci přistoupili na kompromisní návrh (tzv. Harariho rezoluce), který namísto přijetí jednoho ústavního textu navrhuje postupné schvalování Základních zákonů, které budou plnit funkci ústavy. Až budou přijaty všechny Základní zákony, ústavní texty by měly být sjednoceny a izraelská ústava by vešla v platnost. Zatím však k tomuto kroku nedošlo a vzhledem k odporu některých skupin ve společnosti je datum vzniku izraelské ústavy stále neznámé.

V současné době má Izrael 11 platných Základních zákonů,⁶⁸ další tři, včetně zákona obsahujícího volební reformu z roku 1992, byly anulovány. Postavení Základních zákonů v izraelském právním systému je sporné, jelikož v žádném zákoně není zmínka o jejich faktické právní nadřazenosti běžnému zákonodárství. Podle několika soudních rozhodnutí Nejvyššího soudu (o jeho postavení viz dále) mají ale Základní zákony, stejně tak jako Deklarace nezávislosti, vyšší právní sílu než běžná legislativa. Je to zdůvodňováno tím, že při přijímání základních zákonů nevystupuje Knesset jako běžný parlament, ale jako instituce, která vzešla z Ústavodárného shromáždění a má tedy pravomoc vydávat ústavní texty.⁶⁹

Legislativní moc je v Izraeli svěřena jednokomorovému parlamentu zvanému Knesset, jehož činnost je upravena ve vřbec prvním Základním zákoně vydaném již v roce 1958. Knesset má 120 poslanců volených ve všeobecných, celonárodních, přímých, rovných, tajných a proporčních volbách každé čtyři roky. Knesset je usnášeníschopný při jakémkoliv počtu přítomných poslanců a k přijetí zákona stačí souhlas většiny přítomných poslanců. Knesset má také pravomoc se sám rozpustit s jediným omezením, že musí zároveň určit i datum konání předčasných voleb.⁷⁰

67 ČEJKA, Marek: c. d. (2009), s. 29–30.

68 Jedná se o tyto Základní zákony: Knesset, Izraelská půda, Prezident státu, Vláda, Státní hospodářství, Armáda, Jeruzalém, Moc soudní, Státní kontrolor, Lidská svoboda a důstojnost, Svoboda zaměstnání.

69 *Basic Laws – Introduction*. The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_yesod.htm (13. 1. 2011)

70 *Basic Law: The Knesset*. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm (14. 1. 2011)

Představiteli exekutivy jsou v Izraeli jak prezident, tak vláda vedená premiérem. Prezident byl původně volen Knessetem na pět let s možností jednoho znovuzvolení,⁷¹ od roku 2000 bylo ale volební období prodlouženo na sedm let bez možnosti znovuzvolení. Knesset volí prezidenta na zvláštní schůzi určené pouze ke zvolení hlavy státu. Volba je vícekolová, v prvních dvou kolech je ke zvolení potřeba většina všech poslanců Knessetu, od třetího kola je potřeba většina všech přítomných poslanců s tím, že nejslabší kandidát v daném kole volby vždy vypadává. Volba poté pokračuje, dokud není zvolen prezident.⁷²

Pravomoci prezidenta jsou upraveny v Základním zákoně a jsou velmi malé, navíc téměř veškeré jeho konání podléhá kontrasignaci předsedy vlády nebo příslušného ministra. „*Prezident by neměl žádným způsobem zasahovat do politiky ani vyjadřovat své osobní názory k problémům, které rozdělují izraelskou společnost.*“⁷³ Prezident podepisuje všechny zákony, vyjma těch týkajících se jeho pravomocí, a mezinárodní smlouvy. Po volbách se prezident účastní konzultací při sestavování vlády.

Funkci vlády v politickém systému upravovaly od roku 1968 již tři základní zákony, dnes platná legislativa byla přijata v roce 2001.⁷⁴ Vláda působí jako kolektivní orgán a postavení premiéra je velmi silné. Osobu pověřenou sestavením vlády vybírá prezident, a ta má poté 28 dní na to, aby vládu sestavila. Vláda pro své uvedení do funkce potřebuje získat důvěru v Knessetu. Pokud se žádnému z kandidátů určených prezidentem nepodaří sestavit vládu, která by získala v Knessetu důvěru, může osobu pověřenou k sestavení vlády navrhnout Knesset. Pokud ani tato osoba při sestavování vlády neuspěje, informuje o tom prezident předsedu parlamentu a Knesset následně rozhodne o svém rozpuštění. Pokud je vláda úspěšně sestavena a získá v Knessetu důvěru, je mu následně kolektivně odpovědná. Jednotliví ministři jsou odpovědní premiérovi, který

71 RYDVAN, Tomáš: *Izraelský politický systém*. Politologická revue, 9, 2002, č. 1, s. 73.

72 *Basic Law: The President of the State*. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic12_eng.htm (14. 1. 2011)

73 GUREL, Moshe: *The Function and Purpose of the Presidency*. In: President of the State of Israel, http://yashan.president.gov.il/chapters/chap_3/_content_3_2_3_en.asp (14. 1. 2011)

74 Základní Zákon z roku 2001 je návratem k fungování systému před reformou z roku 1992, ta totiž upravovala postavení a činnost vlády vzhledem k zavedení přímé volby premiéra.

je může odvolat. Pokud premiér odstoupí ze své funkce, je to považováno jako demise celé vlády.

Nedůvěru mohla do roku 1996 vládě vyjádřit nadpoloviční většina všech poslanců, tento jev ale nebyl v izraelské politice vzhledem k fragmentaci politických stran v parlamentu vůbec častý. Pokud bylo hlasování o nedůvěře vládě úspěšné, měla osoba pověřená sestavením nové vlády na tento úkol 28 dní, v případě jejího neúspěchu jmenoval prezident dalšího kandidáta na předsedu vlády opět s lhůtou 28 dní na sestavení vlády. Právě změny v proceduře vyjádření nedůvěry vládě byly součástí jak reformy z roku 1992, tak poté nové Základního zákona o vládě z roku 2001.

Vrcholem moci soudní je v Izraeli Nejvyšší soud, který má ale i rozsáhlé pravomoci v politické sféře. Nejvyšší soud je jednak poslední odvolací instancí a jeho rozhodnutí jsou závazná pro všechny nižší soudy, má ale také právo přezkoumávat zákonnost a případně rušit rozhodnutí státních orgánů. Této možnosti začal Nejvyšší soud využívat zejména od 80. let minulého století, kdy se postavil do role ochránce demokracie a lidských práv v souvislosti s omezováním osobních svobod při boji proti terorismu.⁷⁵ Nejvyšší soud tak například rozhodl, že „na základě Deklarace nezávislosti bude každý zákon interpretován tak, aby byl v souladu se svobodou svědomí, víry a náboženství.“⁷⁶

Izraelský volební systém je považován za extrémní případ poměrného volebního systému s uzavřenou listinnou kandidátkou. Co se týče vyváženosti mezi proporcionalitou a efektivitou systému, je izraelský systém jednoznačně vychýlen ve prospěch proporcionality. Nyní bych chtěl zanalyzovat izraelský volební systém z hlediska čtyř hlavních proměnných poměrných volebních systémů, jak je ve své knize určil Tomáš Lebeda.⁷⁷

75 BEINISH, Dorit: *Protecting Democracy and Human Rights in Tense Times: the Israeli Supreme Court*. In: Israel 21C News Service, <http://www.israel21c.org/opinion/protecting-democracy-and-human-rights-in-tense-times-the-israeli-supreme-court> (15. 1. 2011)

76 ČEJKA, Marek: c. d. (2009), s. 41.

77 LEBEDA, Tomáš: *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha, Karolinum 2008, s. 24–28.

První, a zřejmě nejdůležitější proměnnou poměrných volebních systémů, je velikost volebního obvodu, čímž rozumíme počet zastupitelů, kteří jsou v daném obvodu voleni. Čím vyšší je jejich počet, tím poměrnější výsledek bude v daném obvodu dosažen. Izrael je z hlediska této proměnné naprosto ojedinělým případem, srovnatelný snad jedině s Nizozemskem, když je v parlamentních volbách celá země jedním volebním obvodem, v němž se rozděluje všech 120 mandátů. Toto nastavení je, stejně jako proporcionalita volebních výsledků, předepsáno dokonce i v Základním zákoně.⁷⁸

Složitější je již situace s volební formulí, která se používá pro přepočítávání hlasů na mandáty. Ta se totiž v Izraeli během fungování jeho volebního systému několikrát změnila. V prvních volbách se mandáty rozdělovaly pomocí Droopovy kvóty s tím, že zbylé hlasy byly rozděleny poměrně d'Hondtovou metodou.⁷⁹ Od roku 1951 se místo Droopovy kvóty začala používat Hareova kvóta a zbylé mandáty se začaly rozdělovat metodou největších zbytků.⁸⁰ Od roku 1973 až dodnes se používá systém, kdy je k výpočtu použita Hareova kvóta. Zbylé mandáty se pak přidělují pomocí metody největších průměrů. Výsledné počty mandátů pro jednotlivé strany se při užití této metody rovnají situaci, kdy by se použila pouze metoda d'Hondtova volebního dělitele.⁸¹ V literatuře se tak ve většině případů můžeme setkat s tvrzením, že se pro přepočet hlasů na mandáty v Izraeli používá metoda d'Hondtova volebního dělitele, což je de facto správně.

Uzavírací klauzule pro vstup do Knesetu patří k vůbec nejnižším na světě. Do volební reformy z roku 1992 byla klauzule 1 %, poté se zvýšila na 1,5 %. V současné době je sice uzavírací klauzule 2 %, ale ve srovnání s ostatními demokratickými zeměmi je stále velmi nízká a působí jako značně destabilizující prvek pro izraelskou politiku. „*Jistě nemá smysl jít pod tři– až čtyřprocentní*

78 *Basic Law: The Knesset*. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm (14. 1. 2011)

79 RAHAT, Gideon – HAZAN, Reuven: *Israel: The Politics of an Extreme Electoral System*. In: GALLAGHER, Michael – MITCHELL, Paul: *The Politics of Electoral Systems*. New York, Oxford University Press 2005, s. 334.

80 Tamtéž, s. 337.

81 Tamtéž, s. 337.

úroveň,“⁸² říká o uzavírací klauzuli Giovanni Sartori. Čtvrtá proměnná, tedy počet úrovní volebních obvodů, počet skrutinií a jejich charakter nehraje v Izraeli zásadní roli, tudíž není potřeba se jí více zabývat.

Vzhledem k výše popsaným atributům izraelského volebního systému je jasné, že je jako jeden z nejpoměrnějších volebních systémů hodnocen oprávněně. Velikost volebního obvodu můžeme podle všech kritérií hodnotit jako velkou, jelikož celá země tvoří jeden volební obvod o 120 mandátech. Užití Hareovy kvóty poměrnost systému ještě zvyšuje, protože „*Hareova kvóta bývá obecně hodnocena jako jedna z nejproporčnějších volebních formulí.*“⁸³ Nadměrné fragmentaci politických stran v Knessetu nemůže zabránit ani velmi nízká uzavírací klauzule.

Není samozřejmě náhodou, že takto extrémní poměrný volební systém byl zaveden právě v Izraeli. Vzhledem k obrovské fragmentaci společnosti je jasné, že jiný než poměrný systém ve státě jako je Izrael nepřípadá v úvahu. Přesto se domnívám, že mírné úpravy některých proměnných volebního systému by mohly napomoci lepší funkčnosti celého systému a omezení vlivu malých stran v izraelské politice. Totéž se domnívali i izraelští zákonodárci, jejich pokus situaci řešit zavedením přímé volby premiéra ale úspěšný nebyl.

2. 3. Stranický systém

Tato část o stranickém systému Izraele přímo navazuje na předchozí dvě kapitoly. Právě z existence mnoha různých segmentů ve společnosti a použití extrémně poměrného volebního systému totiž vyplývá velká roztržitost stranického systému Izraele. „*Ve volbách zpravidla kandiduje více než 30 politických uskupení a do 120 členného Knessetu se jich dostane i 15. Při sestavování vlády tudíž hrají roli i velice marginální strany.*“⁸⁴ Je tedy jasné, že takto velký počet stran je problémem jak při sestavování koalic, tak při následujícím fungování vlády. Stranický systém Izraele vykazuje kromě

82 SARTORI, Giovanni: c. d. (2001), s. 24.

83 LEBEDA, Tomáš: c. d., s. 79.

84 ŠULCOVÁ, Pavlína: c. d.

fragmentace i velkou proměnlivost a nestálost stran, od roku 1948 do dnešních dnů bylo v Knesetu zastoupeno neuvěřitelných 80 politických stran. Základní parametry izraelského stranického systému se ale nemění. Jak jej lze tedy na základě nejrozšířenějších teorií stranických systémů charakterizovat?

První důležité kritérium, které je třeba při pohledu na stranický systém prozkoumat, je počet stran v systému a jejich charakteristika. Giovanni Sartori navrhuje počítat pouze se stranami, které jsou v daném systému relevantní. To dle něj znamená, že „*musíme počítat všechny strany, které jsou buď relevantní pro vládnutí v rámci tvorby koalic nebo mají soutěžní relevanci v opoziční zóně.*“⁸⁵ Které strany ale mají v Izraeli buďto koaliční nebo vyděračský potenciál? Domnívám se, že všechny. O roli malých stran a jejich důležitosti pro sestavování vládních koalic bude mnoho napsáno dále. Za relevantní můžeme považovat malé strany náboženské i komunistické, stejně tak i strany arabské menšiny, když například menšinová vláda Jicchaka Rabina byla od roku 1993 závislá na podpoře poslanců arabských levicových stran v Knesetu.⁸⁶

Co se týká počtu stran, bude v Sartoriho typologii Izrael spadat jednoznačně do třídy extrémního pluralismu. Sartori dále rozlišuje různé typy stranických systémů, když zavádí pojmy umírněný a polarizovaný pluralismus na základě ideologické vzdálenosti jednotlivých stran a stupně polarizace. Izrael by v této klasifikaci zřejmě spadl do kategorie polarizovaného pluralismu. Jako znaky polarizovaného pluralismu vyjmenovává Sartori přítomnost relevantních antisystémových stran, existenci dvoustranných opozicí, středové umístění jedné strany nebo skupiny stran, polarizaci systému, převahu odstředivých tendencí nad dostředivými, ideologické rozstrukturování, přítomnost nezodpovědných opozicí a politiku přílišných slibů.⁸⁷

Sartori sám poukazuje na to, že „*u žádného konkrétního systému by nemělo být očekáváno, že bude vykazovat všechny vlastnosti tohoto typu,*

85 SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu.* Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2005, s. 128.

86 ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 191.

87 SARTORI, Giovanni: c. d. (2005), s. 135–145.

přinejmenším ne se stejnou význačností.“⁸⁸ Podíváme-li se ale na Izrael, zjistíme, že z výše zmíněných osmi Sartoriho kritérií jsou v Izraeli alespoň v určitém období fungování stranického systému splněna všechna. Sartori sám ale ve své knize z roku 1973 píše o tom, že Izrael je sice jednoznačným představitelem extrémního pluralismu, ale vzhledem k jeho složitým a unikátním vnitřním i vnějším podmínkám je třeba jej vnímat jako případ sám o sobě. Jakékoliv zařazení do jednoho z modelů má potom jen malý smysl.⁸⁹ Od doby, kdy Sartori svou knihu *Strany a stranické systémy* napsal, uplynulo již více než třicet let a izraelský stranický systém se velmi proměnil, základní teze, s kterou pracuje, ale zůstává neměnná. Izrael je případem *sui generis* a jakákoliv typologizace, klasifikace nebo zobecnění je v případě jeho stranického systému velmi obtížná.

Mnoho diskuzí se vede také o vlivu volebního systému na systém stran. Základem těchto diskuzí se staly teze Maurice Duvergera, který psal o rozdílných vlivech poměrného, dvoukolového většinového a jednokolového většinového volebního na stranický systém. Izraelský volební systém můžeme označit jistě za poměrný, o něm pak Maurice Duverger tvrdí, že *„usnadňuje zavedení a udržování systému četných, tuhých (tj. ukázněných), nezávislých a obvykle stabilních stran.“*⁹⁰ O ukázněnosti a stabilitě izraelských politických stran by se dalo polemizovat, základní myšlenka o počtu stran je ale pravdivá. Základem pro takový efekt volebního systému, jaký se vyskytuje v Izraeli, je ale samotná izraelská společnost. Právě existence mnoha skupin ve společnosti byla a stále je základem pro vznik četných politických stran. Volební systém poté díky své nízké uzavírací klauzuli a vysoké proporcionalitě pouze usnadňuje existenci multipartismu v podobě, v jaké se v Izraeli vyskytuje.

Zajímavý je i pohled na izraelský stranický systém z hlediska teorie Jeana Blondela, který klasifikoval stranické systémy jednotlivých států na základě volebních zisků dvou nejsilnějších stran v systému. Izrael můžeme podle této klasifikace jednoznačně přiřadit k multipartismu, přesto se ale v jednotlivých

88 Tamtéž, s. 152.

89 Tamtéž, s. 164.

90 NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 1997, s. 60.

časových obdobích výstupy izraelských voleb z hlediska síly dvou největších stran značně liší, a Izrael tak můžeme přiřadit jak ke kategorii vícestranický systém s dominantní stranou, tak skutečně vícestranický systém bez dominantní strany.⁹¹ V následující části práce se pokusím rozdělit vývoj izraelského stranického systému do několika etap mimo jiné i na základě této klasifikace.

Lze tedy říct, že izraelský stranický systém je autory, kteří se jím zabývají, považován za velmi specifický. Můžeme jej určitě považovat za systém velmi nestálý a proměnlivý, a zcela jistě také za multipartismus ve své krajní podobě. Následkem toho jsou formování koalic a jakákoliv dlouhodobější stabilizace systému velmi obtížné.

⁹¹ KLÍMA, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha, RADIX 1998, s. 159–163

3. VÝVOJ FRAGMENTACE STRANICKÉHO SYSTÉMU A STABILITY VLÁD

Pro účely následující analýzy jsem rozdělil vývoj izraelského stranického systému do čtyř etap. Do první etapy spadají volby v letech 1949 až 1969 a jedná se o fázi konstituování stranického systému. Další fáze začíná volbami v roce 1973, do kterých se již promítly změny, které přinesla Šestidenní válka (viz výše), a končí rokem 1996, kdy se poprvé konaly volby podle nového volební zákona. Následující etapa je sice nejkratší, ale z hlediska cíle práce nejdůležitější, a zahrnuje období let 1996 až 2003. Poslední fází je vývoj stranického systému od roku 2003 do současnosti. První etapě vývoje stranického systému se budu věnovat jen ve zkratce, zbylým třem věnuji v další části práce větší prostor.

3. 1. Období 1949 – 1973

Izraelské politické strany nevznikly až v roce 1948, ale utvářely se po dlouhé období během trvání britského mandátu nad Palestinou, a po vytvoření samostatného Izraele pouze navázaly na svou předchozí činnost. Dva nejvýznamnější proudy v izraelské politice lze označit jako levicový (labouristický) sionismus, z jehož kořenů vznikla sloučením několika levicových organizací v roce 1930 strana Mapaj, která v první fázi vývoje stranického systému dominovala izraelské politice. Naopak na pravici se proti labouristickému sionismu začaly vymezovat radikálnější smýšlející nacionalisticky zaměřené skupiny, z nichž dominantní se v politické sféře stala organizace Irgun. Tu poté její dlouholetý vůdce Menachem Begin přetransformoval v politickou stranu Chéрут, která se účastnila už prvních voleb do Knesetu v roce 1949. Výraznějších volebních úspěchů ale pravicové strany dosáhly poprvé až v roce 1973.

Nebudu se zde zabývat jednotlivými výsledky voleb v období první etapy vývoje izraelského stranického systému, několik poznámek je ale vzhledem ke srovnání s pozdějším vývojem nutné napsat. Důležité je, že celá tato etapa je obdobím výrazné dominance levicových stran, a to zejména největší strany Mapaj, která obsadila křeslo premiéra v letech 1948 až 1977. Sartori dokonce

uvažuje nad tím, zda nelze Izrael zařadit mezi systémy predominantní strany. Stranický systém Izraele podle něj splňuje podmínku, že „*nacházíme v politickém zřízení stranu, která předstihuje všechny ostatní*“⁹² a „*je dominantní v tom, že je výrazně silnější než strany ostatní.*“⁹³ Výsledky jednotlivých voleb jasně ukazují, že tuto podmínku Mapaj (a od roku 1965 nástupnická strana Sdružení) v celém sledovaném období splňuje. Mapaj ve všech volbách zvítězila a s výjimkou voleb v roce 1965 nezískala druhá nejsilnější strana nikdy ani poloviční počet mandátů v porovnání s Mapaj. Nakonec ale Sartori Izrael mezi systémy predominantní strany nezařadil, a to ze dvou důvodů. Za prvé se domnívá, že existence dominantní strany ještě necharakterizuje třídu ani formát stranického systému, a za druhé přidává i konkrétnější argument, když píše, že Izrael nelze mezi systémy predominantní strany zařadit z toho důvodu, že i přes svou převahu ve stranickém systému zde musí nejsilnější strana vládnout v koalici,⁹⁴ což v Izraeli beze zbytku platí v celé jeho historii.⁹⁵

Podíváme-li se na některé kvantitativní ukazatele, zjistíme, že v období let 1949 až 1969 vykazoval izraelský stranický systém znaky silné fragmentace, přesto ale lze sledovat postupný trend ke konsolidaci systému, jak si toho všiml například i Arend Lijphart.⁹⁶ Počet stran zastoupených v Knessetu se sice po celé období pohyboval v intervalu od 11 do 15 stran (viz Graf č. 1 na straně 37), zajímavý je ale pohled na součet zisku mandátů dvou nejsilnějších stran. Zatímco ve volbách v roce 1949 získaly dvě nejsilnější strany, tehdy levicové Mapaj a Mapam, dohromady 55 ze 120 mandátů, v roce 1969 již levicové Sdružení a pravicový Gachal získaly v Knessetu 82 křesel, tedy více než 68 % mandátů. Posun k určité konsolidaci a ustálení preferencí voličů je zde tedy patrný.

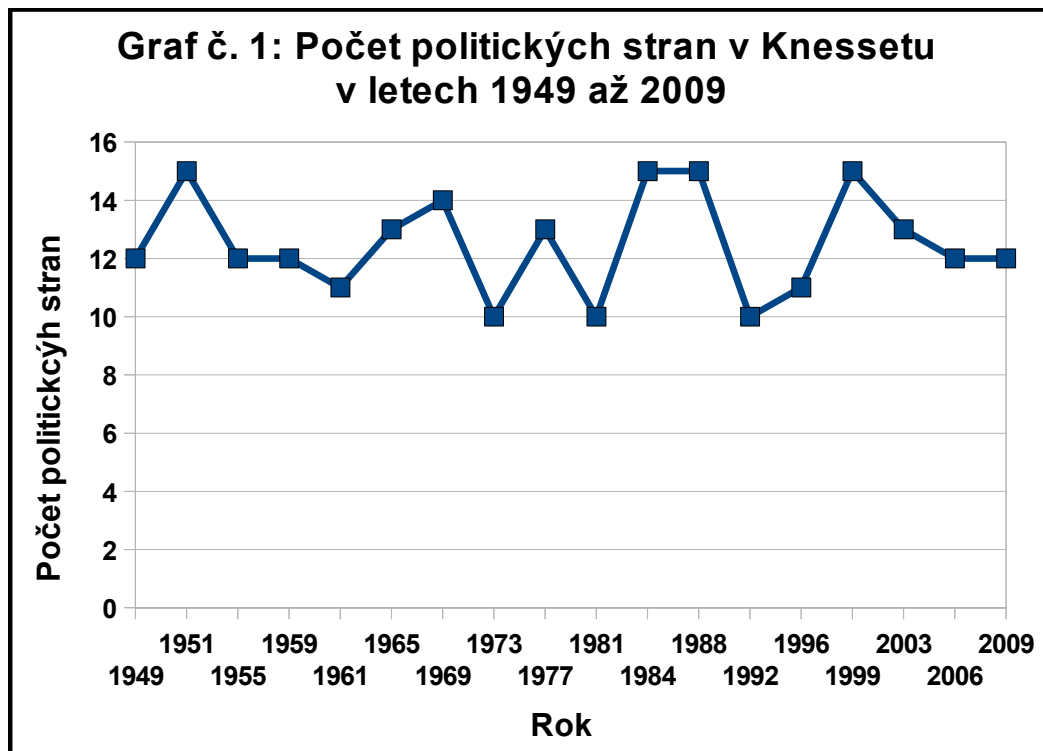
92 SARTORI, Giovanni: c. d. (2005), s. 208.

93 Tamtéž.

94 Tamtéž, s. 211–214.

95 Nejlepšího volebního výsledku dosáhlo Sdružení ve volbách roku 1969, kdy získalo 46,2 % hlasů voličů a tím pádem 56 mandátů. K absolutní většině v Knessetu tak straně stále chybělo 5 mandátů.

96 LIJPHART, Arend: *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven a Londýn, Yale University Press 1984, s. 122.

K podobným závěrům lze dojít i při pohledu na výsledky výpočtů indexu fragmentace a efektivního počtu parlamentních stran. Průměrný index fragmentace v první fázi vývoje izraelského stranického systému je hodnota 0,79, nejvyšších hodnot ale index nabýval po volbách v letech 1955 a 1961, poté lze pozorovat klesající trend. Stejně tak je tomu i u výpočtu efektivního počtu parlamentních stran, jehož průměrná hodnota je 4,91, a i zde lze od roku 1955 pozorovat tendenci k nižší fragmentaci parlamentu.

Z vysoké fragmentace a polarizace stranického systému lze usuzovat i vládní nestabilitu, což lze při pohledu na počet vlád ve sledovaném období také dokázat. Od roku 1949 do roku 1973 bylo v Izraeli ve funkci celkem 15 vlád⁹⁷ (vystřídal se ale pouze pět premiérů), průměrná doba trvání kabinetu je tak přibližně jeden rok a osm měsíců. Nutno dodat, že izraelské vládní krize nebyly způsobeny jen rozpory mezi koaličními partnery, ale často také vnitřními rozpory v nejsilnější straně Mapaj.⁹⁸

⁹⁷ Do této statistiky nepočítám první Provizorní vládu Státu Izrael Davida Ben-Guriona.

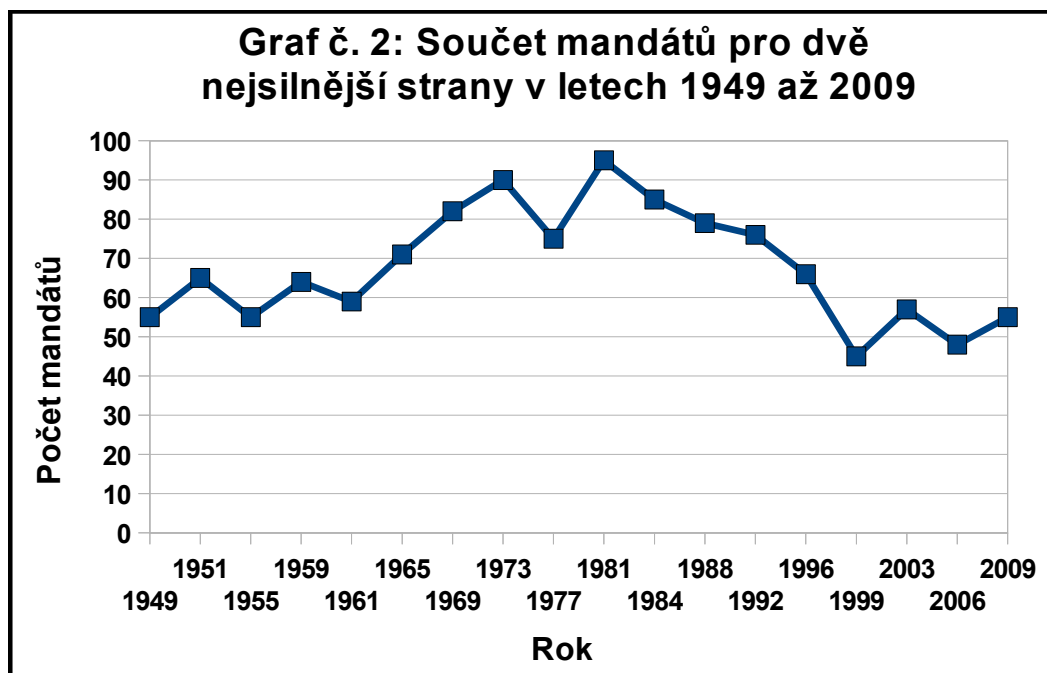
⁹⁸ ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 99–101.

3. 2. Období 1973 – 1996

V této kapitole bych nejprve rád objasnil, proč jsem vybral zrovna volby v roce 1973 za přelomovou událost ve vývoji izraelského stranického systému. Je pravda, že v roce 1973 ještě naposledy zvítězilo ve volbách levicové Sdružení, které ovládalo izraelskou politickou scénu od prvních voleb do Ústavodárného shromáždění, domnívám se ale, že již volby v roce 1973 znamenaly konec dominance strany Mapaj a tím pádem i počátek skutečné volební soutěže v Izraeli. Ve výsledku voleb je také patrná značná dostředivá tendence, způsobená podle mě změnami ve společnosti v návaznosti na výsledky Šestidenní války, tedy zejména posílením štěpení levice – pravice. To se projevilo jak tím, že zisk dvou nejsilnějších stran (Sdružení a Likud) byl nejvyšší v dosavadní historii, a to 90 mandátů (viz Graf č. 2 na straně 39), ale i tím, že do Knesetu se dostalo pouhých 10 politických stran, což je taktéž nejmenší číslo od voleb v roce 1949.

Od roku 1973 se dá izraelský stranický systém považovat za relativně stabilní, v porovnání s předchozím obdobím došlo i k výraznému zlepšení ohledně průměrného trvání funkčního období vlád. To lze ukázat i na následujících číslech. Průměrná hodnota indexu fragmentace byla v tomto období pouze 0,74, což je ve srovnání s předchozím obdobím o více než pět setin bodu méně. Průměrný efektivní počet stran byl 3,91, což je sice opět relativně vysoká hodnota, oproti předchozímu období se ale jedná o výrazný pokles a Izrael se tak začal přibližovat hodnotám pozorovatelným ve stabilních západoevropských multipartismech. K mírnému nárůstu obou výše zmíněných hodnot došlo po parlamentních volbách v letech 1988 a 1992, nejednalo se ale v žádném případě o tak velký skok, jaký lze pozorovat v následujícím období.

Co se týká počtu vlád ve sledovaném období, i zde je z kvantitativního hlediska patrná mírná stabilizace situace. V letech 1973 až 1996 se v Izraeli vystřídalo celkem 11 vlád, z čehož vyplývá, že průměrná délka funkčního období vlád byla více než dva roky. Na druhou stranu pouze vláda Menachema Begina vzniklá po volbách v roce 1977 vydržela po celé čtyřleté funkční období.

Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že postupná stabilizace stranického systému vedla i ke stabilizaci izraelského politického systému jako celku a žádná podstatnější reforma tak nebyla potřebná. Hlavním problémem izraelské politiky a také důvodem, proč nakonec izraelští zákonodárci přistoupili k reformě, ale byly potíže se sestavováním a funkčností vládních koalic, které se v osmdesátých letech naopak stupňovaly. S tím, jak levicová Mapaj ztrácela své dominantní postavení a také s postupným mírným oslabováním dvou nejsilnějších stran,⁹⁹ získávaly naopak vliv malé strany, které sice ve volbách mohly získat minimum mandátů, pro koaliční vyjednávání ale byly nesmírně důležité.

Při povolebním sestavování koalic také prodělal Izrael v 80. letech několik politických krizí, které si následně vyžádaly velmi nestandardní řešení. Po volbách v letech 1984 i 1988 byly požadavky malých, a to zejména náboženských stran vůči potencionálním koaličním partnerům tak vysoké, že se Sdružení a Likud rozhodli spojit se navzájem a utvořit Vládu národní jednoty,¹⁰⁰

⁹⁹ V roce 1981 získaly Likud a Sdružení dohromady 95 mandátů, v letech 1988 a 1992 už to bylo jen 79, respektive 76 mandátů.

¹⁰⁰HARRIS, Michael – DORON, Gideon: *Assessing the Electoral Reform of 1992 and its Impact on the Elections of 1996 and 1999*. Israel Studies, 4, 1999, č. 2, s. 21.

na které se podílely kromě dvou největších stran i někteří další partneři, jejichž vyděračský potenciál byl ale vzhledem k dohodě dvou nejsilnějších stran značně oslaben. Součástí dohody o první Vládě národní jednoty v roce 1984 byl i takzvaný rotační princip na pozici premiéra, kterou po dva roky zastával předseda Sdružení Šimon Peres a poté ho vystřídal předseda Likudu Jicchak Šamir.¹⁰¹ Po volbách v roce 1988 byla znovu vytvořena vláda národní jednoty, tentokrát ale bez rotačního principu na pozici premiéra, kterou obsadil znovu Jicchak Šamir. Dvě největší strany ale nedokázaly navázat na relativně úspěšnou koalici z let 1984 až 1988¹⁰² a přivedly Izrael do situace, kdy byl průchod jakýchkoliv důležitých politických rozhodnutí parlamentem téměř nemožný.

Největší krizi, která přímo vedla k implementaci volební reformy z roku 1992, však Izrael zažil v roce 1990. Bezprostředním důvodem k rozpadu vlády národní jednoty byly rozdílné postoje Likudu a Strany práce k otázkám mírového procesu s Palestinci navrženého vládou Spojených států amerických.¹⁰³ Straně práce se podařilo napříč Knesetem sehnat nejtěsnější možnou většinu 61 poslanců nutných k vyslovení nedůvěry vládě a vláda národní jednoty padla. Zajímavé je, že i když bylo v Izraeli během předchozích let hlasování o nedůvěře vládě naprosto běžným jevem, například v letech 1988 až 1992 se o vyslovení nedůvěry vládě hlasovalo 150krát,¹⁰⁴ vyslovení nedůvěry vládě v roce 1990 bylo prvním úspěšným hlasováním o nedůvěře v izraelské historii.¹⁰⁵ Vláda Jicchaka Šamira tímto aktem sice padla, o nástupci této vlády však zdaleka rozhodnuto nebylo. Jejím sestavením byl pověřen Šimon Peres, předseda Strany práce, který vedl vyjednávání zejména s neustále posilující náboženskou sefardskou stranou Šas, která ale skončila neúspěchem. Jako druhý byl sestavením vlády pověřen nedávným hlasováním o nedůvěře sesazený bývalý premiér Jicchak Šamir,

101ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s.167–168.

102Podařilo se dohodnout stažení izraelských vojsk z Libanonu a konsolidovat ekonomickou situaci trpící krizí již od sedmdesátých let, výrazně snížena byla například inflace.

103HAZAN, Reuven: *Presidential Parliamentarism: Direct Popular Election of the Prime Minister, Israel's New Electoral and Political System*. Electoral Studies, 15, 1996, č. 1, s. 23.

104RYDVAN, Tomáš: c. d., s. 80.

105To je zapříčiněno právě mnohokrát zmiňovanou fragmentací stranického systému. Stejně jako jsou obtížná koaliční vyjednávání a následné dohody mezi vládními stranami, je pro opozici téměř nemožné dohodnout se na společném postupu proti vládě a případně nalézt vhodného společného kandidáta na budoucího premiéra.

kterému se konečně po více než čtvrt roku trvající krizi podařilo sestavit pravicovou vládu, opět ale s velmi těsnou většinou v Knessetu, když vládu podpořilo 61 poslanců.

Právě tato krize z roku 1990 je mnoha autory považována za jeden z hlavních důvodů, proč byly konečně úspěšné snahy o reformu systému, které započaly již v 50. letech. Po výraznějších změnách systému volali jak občané, když například petici za změnu v systému vlády podepsalo více než 500 000 Izraelců, ale i politici, kteří se shodli minimálně na tom, že je potřeba systém nějakým způsobem reformovat. Reforma volebního a vládního systému, o které píšou v následující kapitole, byla nakonec přijata v roce 1992, ale s platností až od voleb v roce 1996.

Volby v roce 1992 se tak jako poslední konaly podle původního volebního zákona bez přímých premiérských voleb. Do Knessetu se dostalo pouhých 10 stran, z nichž poměrně jednoznačně zvítězila levicová Strana práce, která také následně sestavila vládu. Pro srovnání s následujícími volbami v letech 1996 a 1999 uvedu, že index fragmentace v posledních volbách podle původního mechanismu činil 0,77 bodu a efektivní počet stran dosáhl hodnoty 4,39, což jsou v izraelském kontextu velmi nízké hodnoty. Ani vláda pod vedením Strany práce nevydržela po celé čtyři roky, tentokrát ale nebylo důvodem vyslovení nedůvěry, ale zavraždění premiéra Jicchaka Rabina pravicovými radikály odmítajícími jeho příznivý postoj k mírovému procesu s Palestinci. Druhá vláda Strany práce, kterou vedl Šimon Peres, se již musela spolehnout na podporu arabských poslanců v Knessetu a prosazení jakýchkoliv důležitých politických opatření se jí nezdařilo.

3. 3. Volební reforma z roku 1992 a zavedení přímé volby premiéra

V devadesátých letech minulého století byla provedena reforma volebního systému nejen v Izraeli, ale například i v Itálii, Japonsku nebo na Novém Zélandu. Všude tomu tak bylo z důvodu nespokojenosti s fungováním současného systému a snahy nějakým způsobem tento systém změnit. Výjimkou nebyl ani Izrael, kde byla konečná reforma z roku 1992 výsledkem dlouhotrvajících jednání o změně volebního systému, který se ukázal jako nevhodný.¹⁰⁶

Na počátku devadesátých let, jak je popsáno výše, došlo v izraelské společnosti ke všeobecnému konsenzu ohledně nutnosti změny volebního a vládního systému. Podle Michaela Harrise a Gideona Dorona byly dva hlavní aspekty selhání dosavadního systému za prvé volební systém, který nahrával malým stranám, a za druhé nutnost hledání většiny v Knessetu pro prosazení vládní politiky,¹⁰⁷ což bylo vzhledem k fragmentaci stranického systému a ideologické vzdálenosti mezi stranami téměř nemožné. Izraelský politický systém v letech 1949 až 1996 lze čistě z hlediska délky funkčních období jednotlivých Knessetů i vlád označit za relativně stabilní, za dobu 47 let se vystříдалo 26 vlád a 13 parlamentů, což není z komparativního hlediska nijak výjimečné číslo (například v Itálii se za stejné období vystřídal 50 vlád). Problém ale ležel jinde, a to ve fungování vládních koalic, které byly příliš „závislé na vůli malých stran a jednotlivých členů Knessetu, kteří svou účastí ve vládních koalicích získávali na jejich fungování nadměrný vliv.“¹⁰⁸ Právě tyto nedostatky měla budoucí reforma pokud ne odstranit, tak aspoň omezit.

Ačkoliv panovala všeobecná shoda na nutnosti systém reformovat, o jednotlivých prvcích reformy zdaleka jednotný názor nepanoval. Odlišné názory samozřejmě měly zejména velké a malé strany v Knessetu, které chtěly pomoci

¹⁰⁶Izraelský volební systém zavedený pro první volby do Knessetu roku 1949 byl považován za provizorní. Více o pokusech změnit izraelský volební systém, které začaly být některými politiky prosazovány již od 50. let, viz zde:

RAHAT, Gideon – HAZAN, Reuven: c. d. (2005), s. 335–336.

¹⁰⁷HARRIS, Michael – DORON, Gideon: c. d., s. 24.

¹⁰⁸DISKIN, Abraham: c. d., s. 500.

reformy posílit svůj vliv. Návrhy na reformu padaly v různých oblastech, a to jak v rámci volebního systému, kde se například hovořilo o rozdělení země do několika volebních obvodů nebo o zvýšení uzavírací klauzule, tak v rámci procedury vyslovení nedůvěry vládě, kde se uvažovalo například o zavedení konstruktivního vyjádření nedůvěry premiérovi,¹⁰⁹ jak fungovalo například v Německu. Tyto návrhy však nakonec narazily na nedostatečnou vůli volební systém do Knesetu změnit, a ten tak zůstal i po reformě z roku 1992 prakticky beze změn, pouze uzavírací klauzule byla zvýšena z 1 % na 1,5 %. To lze považovat za změnu spíše kosmetickou, protože například ve volbách v roce 1992 by toto zvýšení nezabránilo ve vstupu do Knesetu žádné straně, ve volbách v roce 1988 by se počet stran snížil z 15 na 14.

Pokud bych se měl zmínit o skutečných příčinách, proč nedošlo k reformě volebního systému do Knesetu, ale pouze k zavedení přímé volby premiéra, byly by zřejmě nejbližší pravdě tato dvě následující tvrzení. Za první by ke změně volebního zákona do Knesetu bylo potřeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců, což u zavedení přímé volby premiéra nebylo nutné, a za druhé by tato změna neměla podporu zejména u těch politických stran, jejich frakcí a jednotlivých poslanců, kteří by podle nových pravidel měli menší šanci na znovuzvolení než podle původního volebního zákona.¹¹⁰

Jedinou skutečnou změnou, která se stala základem reformy z roku 1992, tak bylo zavedení přímé volby premiéra. Návrh na tuto změnu podala Knesetu skupina poslanců z různých politických stran včetně Likudu a Strany práce.¹¹¹ Proti návrhu se zpočátku stavěli zejména pravicoví poslanci ze strany Likud, kteří se obávali dominance populárního levicového politika Jicchaka Rabina v přímých premiérských volbách. Nakonec byl ale zákon o přímé volbě premiéra Knesetem přijat, a to v poslední den funkčního období dvanáctého Knesetu, který tak učinil

109RYDVAN, Tomáš: c. d., s. 80–81.

110RAHAT, Gideon – HAZAN, Reuven: c. d. (2005), s. 345.

111M. Harris a G. Doron ve svém textu upozorňují na to, že vypracování návrhu se nezúčastnil žádný politolog, protože autoři a předkladatelé návrhu byli z velké většiny původním povoláním právníci. Podíváme-li se na reakce politologů na návrh přímé volby premiéra z tehdejší doby, byly většinou k návrhu značně skeptické, což se později prokázalo jako naprosto oprávněné.

pod značným tlakem veřejnosti i některých politiků. Gideon Rahat a Reuven Hazan poukazují na to, že taková podoba reformy, jaká byla nakonec přijata, umožnila „slíbit každému něco, tzn. prezentovat různé aspekty reformy jako prospěšné jednotlivcům, skupinám i stranám s různými (a často protichůdnými) zájmy.“¹¹²

To, že izraelský systém potřeboval reformu, je nesporné, otázkou ale je, proč zvolil Izrael zrovna zavedení přímé volby premiéra, když se stal vůbec první zemí, která tento mechanismus zavedla. Izraelští zákonodárci byli v roce 1992 pod značným tlakem jak společnosti, tak samotné politické situace, která se zdála být zcela zablokovaná. Zvolit ale nevyzkoušený a z politologického hlediska zjevně problémový postup se ukázalo být ne zrovna šťastným řešením.

3. 4. Přímá volba premiéra: mechanismy a institucionální nastavení

Nyní se podrobně podívám na to, jaké změny Základního zákona s sebou přímá volba premiéra přinesla a jaké mechanismy obsahovala. Zavedení přímé volby premiéra bylo do izraelského politického systému implementováno přijetím nového Základního zákona o vládě, v němž je popsán jak proces volby nového premiéra, tak pravomoci jeho samého i celé vlády a jejich vztah s parlamentem.

Samotný akt přímé volby premiéra se koná dle Základního zákona pokaždé, když se konají volby do Knessetu, a funkční období premiéra se rovná funkčnímu období Knessetu, do kterého byl zvolen. Nebylo tedy možné zvolit nový Knesset bez toho, aby byl zároveň přímo lidem zvolen i premiér. Naopak zákon dovoľoval speciální premiéřské volby, které se měly konat poté, co by buď došlo k rezignaci současného přímo zvoleného premiéra nebo by nově zvolený premiér nedokázal ve stanovené lhůtě 45 dní po vyhlášení výsledků voleb předstoupit před parlament s žádostí o důvěru své vládě. V takových případech nebylo zákonem vyžadováno souběžné konání voleb do Knessetu a konaly by se tak pouze speciální přímé premiéřské volby.¹¹³

¹¹²RAHAT, Gideon – HAZAN, Reuven: c. d. (2005), s. 345.

¹¹³Speciální premiéřské volby se mohly konat i v dalších daleko méně pravděpodobných případech. Pokud by z nějakého důvodu nedošlo v přímé volbě premiéra ke zvolení žádného

Kandidátem v premiérských volbách mohl být každý člověk volitelný do Knessetu starší třiceti let. Právo navrhnout kandidáty bylo svěřeno buď minimálně deseti poslancům Knessetu nebo 50000 občanům. Premiér byl volen absolutně většinovým systémem, přičemž pokud by v prvním kole žádný z kandidátů nedosáhl absolutní většiny hlasů, postupovali by do druhého kola dva nejúspěšnější kandidáti z kola prvního.¹¹⁴ V praxi se ve všech třech uskutečněných přímých premiérských volbách o přízeň voličů ucházeli vždy jen dva kandidáti a tím pádem bylo o vítězi voleb a budoucím premiérovi rozhodnuto vždy už v prvním kole. Důležité je také zmínit, že zvolený premiér se také automaticky stával členem Knessetu. Právě kvůli tomuto jednomu většinovým způsobem získanému mandátu považují někteří autoři, v české literatuře například Ladislav Cabada a Marek Ženíšek,¹¹⁵ izraelský volební systém od roku 1996 za smíšený volební systém. Toto určení není problematické jen z hlediska toho, že většinovým způsobem je volen jen jeden mandát ze 120, ale i z důvodu, že kandidát za danou stranu na premiéra byl automaticky i lídrem kandidátky strany do Knessetu a mandát tak de facto získal i v poměrné složce systému.

Základní zákon posiluje pozici premiéra již tím, že moc předsedy vlády dle jeho ustanovení vychází přímo ze zvolení lidem ve všeobecných volbách. Premiér následně sám vybírá členy vlády, důležité ale je, že do 45 dní od svého zvolení musí s vládou předstoupit před Knesset s hlasováním o důvěře. Právě toto ustanovení, které se stalo v budoucnu terčem kritiky, nejvíce odlišuje izraelský systém od prezidentských nebo poloprezidentských systémů. Premiér, respektive jím jmenovaná vláda, totiž nebyli odpovědní jen občanům, ale i Knessetu. V žádném případě tak nedošlo k oddělení legislativy a exekutivy a z institucionálního hlediska ani k posílení samostatnosti exekutivy vůči legislativě, jak bylo původně zamýšleno. Bart Maddens a Stefaan Fiers si všímají

z kandidátů, byly by vypsány speciální premiérské volby. Stejně by tomu bylo i v případě, že by pro odvolání premiéra hlasovalo minimálně 80 členů Knessetu nebo kdyby byl premiér odvolán většinou poslanců podle článku 26 příslušného základního zákona v jakési době impeachmentu. Dále mohlo dojít k vypsání předčasných premiérských voleb v případě smrti dosavadního premiéra nebo jeho trvalé neschopnosti vykonávat svůj úřad.

¹¹⁴*Basic Law: The Government (1992)*. In: Knesset English Homepage: Basic Law – Full text, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic7_eng.htm (25. 2. 2011)

¹¹⁵CABADA, Ladislav – ŽENÍŠEK, Marek: c. d., s. 97–102.

toho, že původní návrhy tento mechanismus neobsahovaly, a poté například hovoří o tom, že „izraelští voliči neměli moc jmenovat premiéra, ale spíše určit, který z kandidátů na premiéra dostane šanci zformovat vládu.“¹¹⁶ Podle těchto autorů se pak procedurálně systém utváření vlády příliš neliší například od Nizozemska s tím rozdílem, že v Nizozemsku vybírá kandidáta panovník¹¹⁷ a v Izraeli jsou to v přímých volbách občané.

Další sporné ustanovení nového základního zákona se týkalo vyjádření nedůvěry vládě a naopak rozpuštění parlamentu premiérem. Vyjádřil-li Knesset vládě (respektive premiérovi) většinou všech poslanců nedůvěru, znamenalo to automaticky i rozpuštění Knessetu a bylo předepsáno konání předčasných parlamentních i premiérských voleb. Stejně tak pokud by se premiér rozhodl rozpustit parlament, což nově mohl podle zákona udělat, znamenalo by to zároveň i jeho konec v úřadě předsedy vlády a konaly by se znovu volby jak parlamentní, tak premiérské. Legislativa a exekutiva se tak svým způsobem držely v šachu, protože krok vedoucí k odvolání jedné ze složek by automaticky vedl i k odvolání z funkce druhé z nich. V souvislosti s tímto ustanovením, které mohlo naprosto zablokovat celý systém, pokud by premiér neměl v Knessetu podporu a zároveň by se ani on ani vůči němu opoziční poslanci nechtěli vzdát svých funkcí, se objevuje spousta negativních výroků. Reuven Hazan například píše o dvousečném meči daném vládě i parlamentu, kdy „moc zbavit se jedné ze složek moci znamená automaticky i pád druhé z nich“¹¹⁸ a Hanna a Abraham Diskinovi píšou dokonce o „rovnováze teroru“,¹¹⁹ kterou by mohl tento systém Izraeli přinést.

A jaké byly předpokládané politické konsekvence po zavedení přímé volby premiéra? Ve sborníku Arenda Lijpharta je uveden text, který v bodech shrnuje očekávané výhody a nevýhody, které by zavedení přímé volby premiéra v izraelském politickém systému mělo mít. Na straně výhod je hned na prvním místě uvedena větší demokratizace systému, kdy volič bude mít sám možnost

116MADDENS, Bart – FIERS, Stefaan: *The direct PM election and the institutional presidentialisation of parliamentary systems*. Electoral Studies, 23, 2004, č. 1, s. 775.

117ŘÍCHOVÁ BLANKA: *Nizozemské království*. In: ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol.: *Komparace politických systémů II*. Praha, Vysoká škola ekonomická 2004, s. 97.

118HAZAN, Reuven: c. d. (1996), s. 30.

119Tamtéž.

vybrat vhodného kandidáta na premiéra a nebude muset sledovat nekonečná koaliční vyjednávání, jaká se v Izraeli odehrávala v 80. letech. Dále se píše například o zjednodušení koaličních vyjednávání, jasné politické zodpovědnosti premiéra, posílení bipolárních a dostředivých tendencí v izraelském stranickém systému, efektivnější práci nejen koalice, ale i opozice, zlepšení politické kultury v zemi nebo větší stability zahraniční politiky Izraele. Zajímavý je i předpoklad, že voliči ve volbách buď podpoří kandidáta stejné strany jak v premiérských, tak parlamentních volbách, což povede k posílení vlády, nebo zvolí Knesset vůči premiérovi naladěný opozičně, což povede ke sdílení moci a konsensuálnímu stylu politiky.¹²⁰

To sice můžeme pozorovat například ve Francii, kde koabitace prezidenta s parlamentem ovládaným opozicí nevedly k výraznějším politickým krizím,¹²¹ očekávat ale podobný vývoj i v Izraeli bylo velmi optimistické a, jak se později ukázalo, i nereálné. Jak uvidíme v následujících kapitolách, většina těchto předpokladů o výhodách zavedení přímé volby premiéra se nenaplnila. Naopak na straně nevýhod se v článku objevuje věta upozorňující na možnost vzniku slepé uličky a paralýzy celého systému, pokud nebudou spolupracovat dva póly systému, a to Knesset a premiér.¹²² To velmi přesně popisuje budoucí vývoj systému po roce 1996.

Ke shrnutí několika předchozích stánek lze uvést, že primárním cílem reformy z roku 1992 byla stabilizace izraelské vládní a koaliční politiky, posílení role a efektivity exekutivy, která byla v 80. letech značně oslabena, a snížení vlivu malých stran při koaličních vyjednáváních a schvalování legislativy. Základním bodem reformy bylo zavedené přímé volby premiéra, s touto změnou souvisely i úpravy v proceduře vyslovení nedůvěry vládě a rozpuštění parlamentu.

¹²⁰International Forum of the Israel-Diaspora Institute: *Direct Election of the Prime Minister*. In: LIJPHART, Arend: *Parliamentary Versus Presidential Government*. New York, Oxford University Press 1992, s. 194–196.

¹²¹KUNC, Jiří – DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Francouzská republika: proměny vládnutí v I. republice*. In: DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Komparace politických systémů. Základní modely demokratických systémů*. Praha, Vysoká škola ekonomická 2008, s. 170.

¹²²International Forum of the Israel-Diaspora Institute: c. d., s. 197.

3. 5. Období 1996 – 2003

3. 5. 1. Parlamentní a premiérské volby 1996

První volby do Knesetu podle nového volebního zákona se konaly 29. května 1996. Již tyto první volby ukázaly na slabiny nového systému a na úskalí s ním spojená. Reforma jednoznačně nepřispěla k oslabení role malých stran v politice, ale právě naopak došlo k výraznému úbytku počtu křesel u dvou do té doby nejsilnějších stran. Efektivita vládnutí také nebyla posílena, naopak došlo k naprostému zablokování mezi legislativou a exekutivou.

V parlamentních volbách byla v předvolebních průzkumech jasně favorizovaná vládní levicová Strana práce Šimona Perese, která těžila z atmosféry po zavraždění jejího bývalého oblíbeného předsedy Jicchaka Rabina. Volby ale ovlivnila dubnová izraelská invaze do Libanonu, která nedopadla příliš úspěšně a byla mezinárodním společenstvím i izraelskými občany hodnocena negativně.¹²³ Levicová Strana práce nakonec sice volby vyhrála, ale získala v Knesetu jen 34 křesel a oproti roku 1992 si o 10 křesel pohoršila, což bylo pro Stranu práce jednoznačným zklamáním. Ve Straně práce ale docházelo před volbami k mnoha vnitřním sporům, navíc strana nedokázala přizpůsobit svou volební kampaň novým podmínkám, a to ať už institucionálním nebo společenským,¹²⁴ a proto její propad v květnových volbách nebyl úplně překvapivý.

Pravicový Likud získal sice stejně jako v roce 1992 32 křesel, ovšem musíme si uvědomit, že v roce 1996 Likud vytvořil společnou kandidátní listinu se stranami Gešer a Comet, které navíc později z aliance odešly (po odchodu Gešeru a Cometu zbylo Likudu v Knesetu pouhých 19 poslanců). Dvě největší strany tedy společně získaly pouze 66 mandátů, což je nejméně od roku 1961. Pokud bychom počítali Likud bez jeho koaličních partnerů, získaly by Strana práce a Likud dohromady pouhých 53 křesel, což by bylo nejméně v historii. Na úkor těchto dvou stran posílily zejména nové strany Třetí cesta a Jisra'el

¹²³ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 201.

¹²⁴TORGOVNIK, Efraim: *Strategies under a New Electoral System. The Labor Party in the 1996 Israeli Elections*. Party Politics, 6, 2000. č. 1, s. 104.

B'Alija (strana imigrantů ze zemí bývalého Sovětského svazu) nebo i arabští kandidáti. Na 5 křesel dosáhl i komunistický Chadaš, podporovaný taktěž i arabskými voliči. Důležitým jevem provázejícím parlamentní volby v roce 1996 je i vzestup náboženských stran. Národní náboženská strana si polepšila z 6 na 9 mandátů, ortodoxní sefardská náboženská strana Šas získala oproti minulým volbám o 4 křesla navíc, tedy celkem 10 mandátů, a stala se třetí nejsilnější stranou v Knesetu. Jev posílení malých stran lze vysvětlit tak, že „*premiérským hlasem voliči hlasovali pro silného kandidáta a stranickým pro sobě ideologicky blízkou stranu.*“¹²⁵

Index fragmentace se oproti volbám v roce 1992 zvýšil z 0,77 na 0,82 bodu, což je po volbách v roce 1955 druhá nejvyšší hodnota v historii. Stejně tak i efektivní počet stran dosáhl hodnoty 5,61 (v roce 1992 4,39), což bylo překonáno pouze v roce 1955. Navíc je vždy počítáno s hodnotami před rozpadem koalice Likudu, Gešeru a Cometu, poté by byly hodnoty ještě vyšší, což potvrzují i výsledky voleb z roku 1999. I když je obtížné dělat po jedné volbě závěry o fungování nového izraelského systému, ukázalo se, že jeden z cílů reformy, tedy bipolarizace stranického systému, zřejmě dosažen nebude.

Poprvé se v roce 1996 také konaly přímé premiérské volby, kterých se účastnili pouze dva kandidáti ze dvou nejsilnějších stran, a to Šimon Peres ze Strany práce a Benjamin Netanjahu z Likudu.¹²⁶ Předvolební průzkumy mírně favorizovaly Šimona Perese, nakonec ale překvapivě zvítězil kandidát Likudu Benjamin Netanjahu, který v přímém souboji rozdílem pouhých 30000 hlasů porazil favorizovaného Šimona Perese.

Jaké byly důvody neúspěchu Šimona Perese ve volbách? Šimon Peres vsadil v předvolební kampani vše na kartu pokračování mírového procesu s Palestinci, což vzhledem k narůstajícímu násilí v regionu a neúspěšné operaci

125ŠULCOVÁ, Pavlína: c. d.

126Kandidaturu na premiéra oznámili i představitelé některých menších stran. Likud a Strana práce se ale obávaly, že by je kandidatura jiných politiků z programově příbuzných stran mohla stát premiérské křeslo, a proto se s menšími stranami dohodly na stažení jejich kandidátů výměnou za určité předem slíbené odměny (například vládní posty). To byl také důvod vzniku výše zmíněné pravicové koalice stran Likud, Gešer a Comet.

Hrozny hněvu v Libanonu očividně nebyla správná volba. Benjamin Netanjahu, mladý a pravicovými voliči velmi oblíbený politik, naopak vsadil na moderní personalizovanou kampaň, nacionalistická témata a snahu oslovit větší skupinu občanů než tradiční voliče Likudu.¹²⁷

Vzhledem k velmi nízkému rozdílu v počtu hlasů mezi oběma kandidáty se zdají být klíčové dvě skupiny obyvatelstva, které zřejmě rozhodly o výsledku voleb. Jednou z nich jsou ortodoxní charedim, kterým Netanjahu slíbil například zvýšení státní podpory pro církevní školství nebo zproštění vojenské služby pro muže z ultraortodoxních komunit. Charedim následně ve volbách hlasovali pro Netanjahu.¹²⁸ Druhou skupinou jsou izraelští Arabové, kteří z 95 % podpořili Šimona Perese. Srovnáme-li ale počet prázdných lístků odevzdaných v židovských a arabských obvodech, zjistíme, že v arabských obvodech jich bylo téměř dvakrát více než v židovských. To znamená, že pro některé Arabů nebyl přijatelný ani jeden z kandidátů, a proto odevzdali pouze prázdné protestní hlasy.¹²⁹ Vzhledem k tomu, že jinak u arabské komunity přesvědčivě zvítězil Š. Peres, můžeme předpokládat, že nebýt operace Hrozny hněvu, která snížila jeho popularitu u arabského obyvatelstva, získal by i tyto prázdné hlasy a stal by se pravděpodobně vítězem premiérských voleb.

Volby do Knesetu tedy těsně vyhrála Strana práce, sestavením vlády byl ale voliči pověřen lídr Likudu Benjamin Netanjahu, jehož vlastní strana měla v Knesetu pouze 19 poslanců. Nastala tedy situace, které se před volbami odborníci obávali a kterou velmi výstižně popsal Giovanni Sartori. „*Zvolíme generála a nedáme mu vojáky*,“¹³⁰ říká Sartori o situaci, kdy byl Netanjahu nucen vytvořit další velmi nestabilní vládu opírající se o podporu šesti tak rozdílných stran, jako byla levicová Třetí cesta nebo ortodoxní Šas. Celkově měla sice koalice v Knesetu většinu 66 mandátů, nutnost vyjednávat s malými a středně velkými stranami byla ale stejná, ne-li dokonce větší než před reformou. Další cíl,

127TORGOVNIK, Efraim: c. d., s. 101–102.

128ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 202.

129ARIAN, Asher: *The Israeli Election for Prime Minister and the Knesset, 1996*. Electoral Studies, 15, 1996, č. 4, s. 572.

130SARTORI, Giovanni: c. d., s. 125.

který si reforma z roku 1992 kladla, tak nebyl v žádném případě naplněn. Efektivita vlády byla taktéž téměř nulová. Vláda byla poražena v mnoha důležitých hlasováních v Knessetu, a to dokonce i při několika hlasováních o nedůvěře vládě, opozici se ale nepodařilo sehnat nutnou většinu 61 poslanců. „*Lídři jednotlivých koaličních stran otevřeně a často deklarovali, že žádná koalice neexistuje a že každá strana se chová jen podle svých vlastních zájmů.*“¹³¹ Přímou zvolený premiér tak neměl nad vládní koalici téměř žádnou moc a jeho schopnost jednat byla nulová, což se projevilo například stagnací mírového procesu s Palestinci nebo neschopností přijmout státní rozpočet.

V roce 1998 vládní krize vyvrcholila, demisi podalo hned několik ministrů a někteří z bývalých koaličních poslanců otevřeně přešli k opozici. V takové situaci již vláda nemohla dále fungovat, což si uvědomoval i B. Netanjahu, který začal s opozicí jednat o rozpuštění Knessetu a vyhlášení předčasných voleb.¹³² Ty byly nakonec vyhlášeny na 17. května 1999 a ani Netanjahuova vláda se tak nedočkala konce svého funkčního období. Ve funkci premiéra sice B. Netanjahu a jeho vláda vydrželi téměř tři roky, celkově ale vládu jako úspěšnou a akceschopnou v žádném případě hodnotit nejde. Vláda se v Knessetu nemohla opřít ani o vlastní koaliční poslance, neustále se měnilo její personální složení a nepodařilo se jí až na výjimky prosadit potřebnou legislativu bez vyjednávání s opozičními stranami nebo poslanci. K posílení exekutivy, očekávaném po zavedení reformy z roku 1992, tedy rozhodně nedošlo.

Hned po volbách v roce 1996 se objevily první návrhy na zrušení přímé volby premiéra a změnu systému tak, aby byl sestavením vlády automaticky pověřen předseda nejsilnější strany v Knessetu. Další návrhy následovaly v letech 1997 a 1998, ale potřebnou legislativu se schválit nepodařilo a volby v roce 1999 se tak konaly podle reformních pravidel z roku 1992.¹³³

131HAZAN, Reuven – RAHAT, Gideon: *Representation, Electoral reform, and Democracy. Theoretical and Empirical Lessons From the 1996 Israeli Elections.* Comparative Political Studies, 33, 2000, č. 10, s. 1330.

132HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: *The 1999 Knesset and prime ministerial elections in Israel.* Electoral Studies, 19, 2000, č. 4, s. 630.

133RAHAT, Gideon: c. d. (2008), s. 109–112.

3. 5. 2. Parlamentní a premiérské volby 1999

Druhé a zároveň poslední společné volby do parlamentu i na post premiéra již přinesly nezvratné důkazy o tom, že reforma z roku 1992 selhala a nedokázala přinést do izraelské politického systému ty prvky, které se od ní očekávaly. Ukázalo se, že situace z roku 1996, kdy z voleb vzešly přesně opačné výsledky, než autoři volební reformy předpokládali, nebyla náhodná. Naopak v některých ukazatelích dopadly tyto volby vůbec nejhůře v izraelské historii a daly tak podnět k dalším diskuzím o zrušení Základního zákona o přímé volbě premiéra, tentokrát již vedoucím k úspěšnému výsledku.

Izrael vstupoval do voleb po tříletém období, kdy byl u moci pravicový Likud a premiér B. Netanjahu, a které lze nazvat takřka bezvládním. Favoritem v těchto volbách tak byla stejně jako před třemi lety levicová Strana práce vedená novým ambiciózním vůdcem Ehudem Barakem, který se do čela strany postavil po vítězných stranických primárních volbách v roce 1997.¹³⁴ Lídrem Likudu byl stejně jako před třemi lety B. Netanjahu, tentokrát ale v očích voličů zdiskreditovaný předchozí tříletou neúspěšnou vládou.

Výsledky parlamentních voleb byly ale opět velmi nepříjemným překvapením nejen pro obě nejsilnější strany, ale i pro systém jako celek. Nejenže obě nejsilnější strany v těchto volbách neposílily, ale dosáhly vůbec nejhorších volebních výsledků v historii, když vítězná strana Jeden Izrael (blok kolem Strany práce) získala 26 křesel a Likud pouhých 19 křesel. Dohromady dvě nejsilnější strany získaly jen 45 mandátů, což je oproti roku 1996 propad o 21 mandátů a jedná se o jednoznačně nejmenší zisk křesel pro dvě nejsilnější strany od vytvoření Izraele v roce 1948. Do Knesetu se dostalo celkem 15 politických stran (opět nejvyšší číslo v dosavadní historii Izraele), z nichž jen čtyři získaly alespoň deset mandátů. Nový volební systém znovu ukázal, že v parlamentních volbách pomáhá spíše stranám zastupujícím jednu konkrétní skupinu obyvatelstva nebo specializujícím se na jeden problém, kterých je v Izraeli více než v jiných zemích, což přispívá k obrovské fragmentaci stranického systému¹³⁵

¹³⁴ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 207.

¹³⁵HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: c. d. (2000), s. 631–632.

Obrovský úspěch zaznamenala zejména náboženská strana Šas, která získala 17 mandátů (o sedm navíc oproti předchozím volbám) a téměř se tak vyrovnala Likudu. Marek Čejka hodnotí vzestup strana Šas těmito slovy: „*Strana dokázala vždy velmi dobře využít bázně lidu před Bohem, úcty k rabínům s dobře organizovanými vlastními sociálními programy, díky kterým je schopna poskytovat různé finanční příspěvky nemajetným rodinám.*“¹³⁶ Uspěly také například sekulární Merez (10 mandátů), nová antiklerikální strana Šinuj (6 mandátů), arabské strany (7 mandátů) nebo některé menší strany specializující se na konkrétní otázky týkající se izraelsko-palestinského konfliktu.

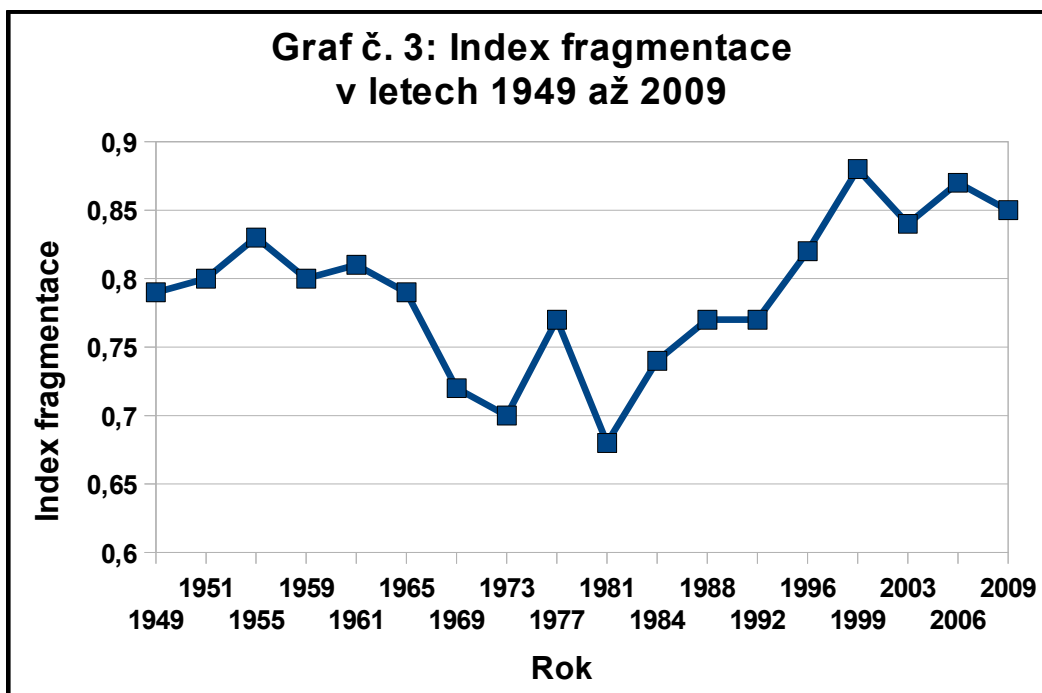
Kvantitativní ukazatele také jasně ukazují, že ve volbách v roce 1999 reforma z roku 1992 přinesla přesně opačné výsledky, než bylo zamýšleno a očekáváno. Všechny hodnoty, které jsem sledoval, tedy počet mandátů pro dvě nejsilnější strany, počet stran v Knessetu, index fragmentace a efektivní počet stran v parlamentu nabývají vůbec nejhorších hodnot právě v roce 1999, a to i s přihlédnutím k pozdějším volbám. Konkrétně index fragmentace dosáhl v roce 1999 hodnoty 0,88 (viz Graf č. 3 na straně 55), což je zvýšení o 6 setin bodu vůči volbám v roce 1996. Efektivní počet stran dosáhl obrovské hodnoty 8,69, což „*není pouze nejvyšší hodnota, jakou kdy můžeme zaznamenat v Izraeli, ale také jedna z nejvyšších hodnot v historii západních demokratických režimů.*“¹³⁷

Spolu s parlamentními volbami se podruhé konaly i přímé volby premiérské, do kterých znovu vstupovali jen dva kandidáti poté, co několik dalších původně ohlášených kandidátů svou přihlášku do nadcházejících voleb z různých důvodů stáhlo.¹³⁸ Proti sobě se postavili minulý premiér a kandidát Likudu B. Netanjahu a kandidát ze Strany práce E. Barak. Předvolební průzkumy dávaly stejně jako v roce 1996 větší šance na vítězství kandidátovi levice, tentokrát se ale na rozdíl od předešlých voleb prognózy vyplnily. Premiérské volby vyhrál levicový kandidát Ehud Barak se ziskem 56,08 % hlasů.

136ČEJKA, Marek: c. d. (2009), s. 151.

137HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: c. d. (2000), s. 632.

138Tamtéž, s. 630–631.

Důvodem vítězství E. Baraka ve volbách byla v první řadě určitě situace z předešlých tří let, kdy pravicová vláda pod premiérem B. Netanjahuem nebyla schopná jakkoliv jednat a samotnému B. Netanjahuovi se opakovaně nedařilo získat pro vládní návrhy podporu koaličních poslanců v Knesetu. Do Ehuda Baraka byly také vkládány naděje na pokračování mírového procesu s Palestinci, který započali jeho předchůdci ze Strany práce Jicchak Rabin a Šimon Peres. Vzhledem k tomu, že téma izraelsko-palestinského konfliktu bylo pro voliče stále nejdůležitější při rozhodování o tom, komu dát ve volbách svůj hlas, sehrál zřejmě právě moderní mírový program Strany práce, který ale zároveň neupouštěl od nacionalismu, ve volbách nejdůležitější roli.¹³⁹ Ehud Barak získal největší podporu tradičně u arabského obyvatelstva (95 % hlasů) a obyvatel v kibucech (93 % hlasů), podařilo se mu ale přesvědčit například i válečné veterány, kteří tak ocenili jeho mnohaletou službu v armádě. B. Netanjahu naopak jednoznačně zvítězil v Jeruzalémě a v městech založených po roce 1948.¹⁴⁰

¹³⁹SONTAG, Deborah: *2 Who Share a Past Are Rivals for Israel's Future*. New York Times, 20. 4. 1999, <http://www.nytimes.com/1999/04/20/world/2-who-share-a-past-are-rivals-for-israel-s-future.html?src=pm> (4. 3. 2011)

¹⁴⁰DISKIN, Abraham: c. d., s. 505.

Volby parlamentní i premiérské tedy tentokrát vyhrála stejná strana, a to levicový blok Jeden Izrael a jeho kandidát na premiéra Ehud Barak. Na první pohled by se mohlo zdát, že situace s utvářením a funkčností vlády tak bude jednodušší než po volbách v roce 1996, opak byl ale pravdou, a to zejména kvůli tomu, že sama vítězná strana měla v Knessetu pouhých 26 poslanců, tedy necelou čtvrtinu křesel. Ehud Barak byl opět nucen sestavit velmi nejednotnou koalici, což se mu navíc podařilo pouhé tři dny před limitem 45 dnů od voleb.

Koalice sice měla v Knessetu pohodlnou většinu 75 mandátů, problémem ale bylo to, že se skládala ze sedmi velmi nejednotných politických stran, z nichž nejsilnější byly programově i voličským zázemím téměř protikladné strany Jeden Izrael a Šas. Aby mohla koalice vůbec začít fungovat, musel být změněn Základní zákon, který stanovoval maximální počet ministerských postů. Ten byl stanoven na 18, což ale neuspokojovalo potřeby jednotlivých koaličních partnerů, proto musel být zvýšen na 24.¹⁴¹ Tato nejednotná koalice samozřejmě opět nebyla schopná fungovat, když ji například hned během prvního dne opustili první dva poslanci ze strany Jisra'el B'Alija. Další fungování vládní koalice bylo po krátkou dobu jejího trvání ovlivněno zejména spory mezi ultraortodoxní náboženskou stranou Šas a silně antiklerikální stranou Mercaz, která nakonec v červnu roku 2000 z koalice odešla. Koalici zbylo v Knessetu jen 58 ze 120 mandátů.¹⁴²

E. Barak se ihned po nástupu do funkce premiéra snažil znovu obnovit mírový proces nejen s Palestinci, ale i s okolními arabskými státy, zejména s Libanem a Sýrií. To se mu do jisté míry dařilo do 28. září 2000, kdy začala druhá palestinská intifáda poté, co kontroverzní pravicový izraelský politik Ariel Šaron vystoupil pod záminkou „*poselství míru*“¹⁴³ na Chrámovou horu, posvátné místo jak Židů, tak Arabů. Marek Čejka přirovnává tento Šaronův krok k situaci, kdy by „*Jásir Arafat v doprovodu palestinské policie zavítal ke Zdi nářků*.“¹⁴⁴ Od tohoto dne se datuje nejen nová fáze izraelsko-palestinského konfliktu, ale co

141 HARRIS, Michael – DORON, Gideon: c. d., s. 30.

142 DISKIN, Abraham – HAZAN, Reuven: *The 2001 Prime Ministerial election in Israel*. Electoral Studies, 21, 2002, č. 4, s. 660.

143 GOLDENBERG, Suzanne: *Rioting as Sharon visits Islam holy site*. The Guardian, 29. 9. 2000, <http://www.guardian.co.uk/world/2000/sep/29/israel> (4. 3. 2011)

144 ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 210.

je z hlediska této práce důležitější, i nová fáze v izraelské vnitřní politice. Ariel Šaron se tímto svým krokem výrazně zviditelnil před izraelskou veřejností, což se do budoucna ukázalo jako geniální politický tah. Ehudu Barakovi se do té doby při četných hlasováních o nedůvěře vládě vždy dařilo najít napříč Knesetem podporu. Situace se znovu vyhrotila v listopadu roku 2000, kdy po dalších rozporech v koalici a hrozícím vyhlášení předčasných voleb Ehud Barak z funkce premiéra odstoupil. V takovém případě se totiž neměly konat volby do Knesetu, ale pouze speciální premiérské volby, což bylo také důvodem, proč se E. Barak dobrovolně své funkce vzdal. Pokud by se konaly volby do Knesetu, mohla by Strana práce přijít o křesla, která v roce 1999 získala navíc oproti svému hlavnímu rivalovi, pravicovému Likudu.

3. 5. 3. Speciální premiérské volby 2001

V roce 2001 se konaly třetí a také poslední volby podle volebního zákona z roku 1992. Na 6. února tohoto roku byly naplánovány pouze speciální premiérské volby po odstoupení bývalého premiéra ze Strany práce E. Baraka. Volby do Knesetu se nekonaly a jejich datum bylo stanoveno až na řádný termín v roce 2003. Speciální premiérské volby bez současně pořádaných voleb do Knesetu se konaly v Izraeli poprvé a k volbám přišel vůbec nejnižší počet izraelských voličů v historii, a to 62 %.¹⁴⁵

Jediným protikandidátem Ehuda Baraka byl velmi kontroverzní nacionalistický politik Ariel Šaron, kterému předvolební průzkumy nedávaly velkou šanci na vítězství.¹⁴⁶ Situace v Izraeli však v době předčasných premiérských voleb nacionalismu a radikalismu velmi nahrávala. V roce 2000 začalo druhé palestinské povstání, Izrael zasáhla nová vlna teroristických útoků a pokračování mírového procesu, stěžejní téma izraelské levice, bylo odsunuto do pozadí. Naopak pravicová politika tvrdého postoje vůči Palestincům a nulových ústupků získávala postupně na oblibě, což si uvědomoval i A. Šaron, který na tvrdé rétorice postavil svou předvolební kampaň.

¹⁴⁵DISKIN, Abraham – HAZAN, Reuven: c. d. (2002), s. 660.

¹⁴⁶ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 216.

Ariel Šaron nakonec překvapivě velkým rozdílem hlasů E. Baraka porazil. Získal 62,4 % hlasů a zvítězil nejvyšším rozdílem ze všech tří konaných premiérských voleb. Podíváme-li se blíže na výsledky premiérských voleb, zjistíme, že E. Barak si oproti roku 1996 pohoršil u všech sektorů izraelské společnosti. Zajímavé je v tomto roce volební chování izraelských Arabů, kterých přišlo k volbám pouze necelých 20 %, i když obvyklá volební účast se v této komunitě v letech 1949 až 1999 pohybovala okolo 75 %. To lze vysvětlit zklamáním arabských voličů z období levicové vlády E. Baraka, která nejenže nedokázala v mírovém procesu pokročit, naopak se situace ještě vyhrotila a sám E. Barak podnikl některé mezi arabskými voliči nepopulární kroky. Arabští voliči pak neměli zájem na zvolení ani jednoho z kandidátů, a voleb se nezúčastnili.¹⁴⁷

Jelikož se ale společně s přímými volbami premiéra nekonaly volby do Knessetu, bylo pro A. Šarona velmi obtížné sestavit v parlamentu, kde byla nejsilnější stranou levicová Strana práce, novou vládní koalici. Vznikla tak již třetí Vláda národní jednoty, tedy velká koalice složená ze sedmi velmi nesourodých politických stran čítající jak levicovou Stranu práce, tak pravicový Likud. Koalice měla v Knessetu většinu 72 poslanců, její program ale byl vzhledem k jejímu složení i vnějším okolnostem velmi omezený. Zajímavé je, že i když stál v čele vlády A. Šaron, silně pravicový a nacionalistický politik, jejími členy se stali například i Šimon Peres, jeden z tvůrců mírových plánů 90. let, a poprvé v historii také arabský politik. Šaronova vláda se musela věnovat hlavně vnitřní bezpečnostní situaci, což také bylo důvodem vytvoření široké středově koalice, ke které se postupně přidávaly i další strany, až zůstaly v opozici pouze antiklerikální Merač a Národní náboženská strana.¹⁴⁸ Pokud bych měl akceschopnost této vlády zhodnotit z komparativního hlediska, jednalo se určitě o nejefektivnější vládu vzniklou po roce 1996. Stejně tak průzkumy veřejného mínění ukazovaly, že popularita vládní koalice i osoby Ariela Šarona neustále stoupá a veřejnost je tedy spokojena s tím, jak se izraelští politici dokázali

¹⁴⁷Na rozdíl od roku 1996, kdy byla neúčast některých izraelských Arabů u voleb zřejmě klíčová pro neúspěch Šimona Perese, byl tentokrát rozdíl mezi A. Šaronem a E. Barakem u židovského obyvatelstva tak velký, že ani obvyklá podpora levicového kandidáta od arabských voličů by mu v žádném případě nezajistila zvolení.

¹⁴⁸DISKIN, Abraham – HAZAN, Reuven: c. d. (2002), s. 664.

shodnout na řešení bezpečnostních problémů.¹⁴⁹ Na druhou stranu je ale jasné, že tomu tak bylo pouze pod vlivem vnějších okolností, kdy se všechny významné politické síly v zemi dokázaly shodnout na prioritách a odložily politické souboje až na dobu, kdy se podaří vyřešit potíže související s palestinským povstáním.

Ani tato vládní koalice se ale nevyhnula krizím, z nichž jedna nakonec vedla k předčasným volbám. Strana práce, zmítaná vnitřními problémy již od roku 2001, a její tehdejší lídr Benjamin Ben-Eliezer se rozhodli nepodpořit rozpočet na rok 2003 a odejít z vládní koalice. Ariel Šaron se mohl pokusit hledat podporu u jiných stran, ale neučinil tak a rozhodl se rozpustit Kneset, což zároveň znamenalo i jeho předčasný odchod z funkce premiéra a také vypsání předčasných voleb do Knesetu na leden 2003.

Premiérské volby v roce 2001 byly posledními volbami, které se konaly podle volebního zákona z roku 1992. O zrušení reformovaného základního zákona z roku 1992 se začalo uvažovat hned po volbách v roce 1996 a v roce 1998 dokonce prošel návrh zákona o zrušení přímé volby premiéra prvním i druhým čtením.¹⁵⁰ Nakonec se ale celý legislativní proces nestihl a i volby v roce 1999 se tak konaly v souladu s reformou z roku 1992. Když se ale i podruhé potvrdilo, že naděje vkládané v reformu se nenaplnily, bylo již její zrušení nevyhnutelné. 7. března 2001, tedy ve stejný den, kdy se mandátu ujal premiér Ariel Šaron a jeho nová vláda, byla nakonec reforma odvolána a Izrael se vrátil zpět k systému bez přímé volby premiéra. Pro zrušení reformy nakonec ve třetím čtení hlasovalo 72 poslanců. Nejvyšší podporu měl zákon u poslanců Likudu a Strany práce, naopak proti hlasovali spíše zástupci malých sektářských stran, zejména náboženských.¹⁵¹

149HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: *The parliamentary election in Israel, January 2003*. Electoral Studies, 23, 2004, č. 1, s. 354.

150To bylo ovlivněno zejména výsledky komunálních voleb, které se v roce 1998 konaly podle systému velmi podobnému volbám do Knesetu. Občané měli také dva hlasy a starosta obce nebo města byl tedy volen přímo stejně jako premiér. Výsledky se taktéž podobaly volbám do parlamentu z roku 1996, když nejvýznamnějším rysem voleb byla velká ztráta postů v zastupitelstvech pro Likud a Stranu práce.

151RAHAT, Gideon: *The Politics of Electoral Reform Abolition: The Informed Process of Israel's Return to Its Previous Electoral System*. Political Studies, 54, 2006, č. 1, s. 50.

3. 6. Období 2003 – 2011

První parlamentní volby po odvolání přímé volby premiéra se konaly 28. ledna 2003, tedy ještě v průběhu druhé palestinské intifády. Vnitřní bezpečnost se také stala klíčovým tématem předvolební kampaně. Druhým výrazným tématem byl opět střet sekulárních a religiózních konceptů izraelského státu, na kterém svou kampaň stavěly náboženské a sekulární strany.¹⁵² Voliči na rozdíl od let 1996 a 1999 disponovali pouze jedním hlasem, pomocí kterého volili své zástupce do Knesetu. Jedinou změnou z roku 1992, která ve volebním systému zůstala zachována, bylo zvýšení uzavírací klauzule na 1,5 % hlasů. Velmi důležitou změnu ale obsahoval nový Základní zákon o vládě z roku 2001, který zaváděl do izraelského systému konstruktivní vyjádření nedůvěry vládě. Pokud by byla vyslovena stávající vládě nedůvěra, byl by prezidentem zároveň pověřen předem vybraný člen Knesetu, na kterém se shodly strany hlasující pro nedůvěru vládě, sestavením nové vlády. Pokud by do 28 dní neuspěl, byl by rozpuštěn Kneset a konaly by se předčasné volby.¹⁵³

Celkově se do Knesetu ve volbách v roce 2003 dostalo 12 politických stran, z nichž nejsilnější, tentokrát se jednalo o pravicový Likud, získala 38 křesel, což je o 12 mandátů více, než získala vítězná strana v předchozích parlamentních volbách. Součet mandátů dvou nejsilnějších stran, jako obvykle se jedná o Likud a Stranu práce, dává číslo 57 a to je opět více než v roce 1999. Index fragmentace dosáhl hodnoty 0,84 a efektivní počet stran 6,17. Vítězství Likudu bylo po událostech předchozích let a jasném zvolení jeho lídra Ariela Šarona premiérem v roce 2001 očekávané. Stejně tak tomu bylo i s propadem u Strany práce, jejíž mírový program vůči Palestincům neměl v době druhé intifády šanci na voliče zapůsobit. Překvapením se stal zisk 15 mandátů pro ostře sekulární stranu Šinuj, která si oproti roku 1999 polepšila o devět mandátů. Naopak šest mandátů ztratila nejvýznamnější náboženská strana Šas, což lze přičíst mimo jiné i tomu, že se již nekonala přímá volba premiéra, z které Šas jednoznačně jako

152HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: c. d. (2004), s. 355–356.

153*Basic Law: The Government (2001)*. In: Knesset English Homepage: Basic Law – Full text, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm (12. 3. 2011)

malá sektářská strana těžil. Žádná jiná politická strana než čtyři výše zmíněné nezískala v těchto volbách více než deset mandátů.

Komplexnějšímu zhodnocení zavedení přímé volby premiéra a vlivu na izraelský stranický systém budu psát v příští kapitole. V souvislosti s volbami v roce 2003 lze ale uvést, že „zrušení přímé volby premiéra evidentně zvrátilo ztrátu podpory pro dvě nejsilnější strany“¹⁵⁴ a také že „sektářské strany reprezentující jednotlivé podskupiny společnosti, včetně ortodoxních náboženských stran, arabských stran a stran imigrantů, které profitovaly ze splittingu hlasů v letech 1996 a 1999, byly v roce 2003 poškozeny.“¹⁵⁵

Na druhou stranu nebyla změna v kvantitativním vyjádření fragmentace stranického systému nijak výrazná a v porovnání s volbami před rokem 1996 byla fragmentace Knessetu stále výrazně nadprůměrná. Například index fragmentace byl v roce 2003 druhý nejvyšší v historii, když vyšší byla hodnota jen v předchozích volbách v roce 1999. Odvolání přímé volby premiéra tak v prvních volbách nepřineslo návrat alespoň ke stavu z let do roku 1996, ale spíše pokračování následujícího trendu vysoké fragmentace Knessetu. Přesto se většina autorů píšících o volbách z roku 2003 domnívala, že „návrat ke starému volebnímu systému bude mít reduktivní účinek na fragmentaci stranického systému,“¹⁵⁶ což se z dnešního pohledu ukázalo jako naprosto mylný předpoklad.

Nová vláda Ariela Šarona se ujala mandátu 27. února a vládní koalice, která měla v Knessetu těsnou většinu 61 poslanců, se skládala z neobvyklého počtu pouhých čtyř stran, a to z Likudu (ten se sloučil se stranou Jisra'el B'Alija), strany Šinuj, Národní náboženské strany a ultrapravicové Národní jednoty. Marek Čejka píše o této vládě jako o „jedné z nejvíce nacionalisticky vyhraněných exekutiv v izraelských dějinách.“¹⁵⁷ Vláda pokračovala v tradici nestabilních izraelských kabinetů a po rozkolech v Národní náboženské straně i Likudu ztratila hned v roce 2004 většinu v Knessetu. Rozpočet na rok 2005 byl přijat až v březnu

154HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: c. d. (2004), s. 357.

155Tamtéž.

156KENIG, Ofer: *The 2003 Elections in Israel: Has the Return to the 'Old' System Reduced Party System Fragmentation?* Israel Affairs, 11, 2005, č. 3, s. 564.

157ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 242.

téhož roku poté, co do koalice s Likudem vstoupila Strana práce.¹⁵⁸ Situace se stala neúnosnou poté, co z Likudu odešlo 14 poslanců v čele s Ariel Šaronem, kteří založili novou politickou stranu Kadima, která se ihned v průzkumech veřejného mínění dostala na první místo. Do Kadimy následně vstoupilo mnoho osobností ze všech částí politického spektra včetně představitele Strany práce Šimona Perese.¹⁵⁹ Předčasné volby byly po takovém otřesu ve stranickém systému jediným možným řešením a vyhlášeny byly na 28. březen 2006.

Volební systém zaznamenal před rokem 2006 další drobnou změnu, a to zvýšení uzavírací klauzule na 2 %. Ústředním tématem voleb byla znovu zejména politika vůči Palestincům, na které stavěly svůj program jak nově vzniklá Kadima, která navazovala na Šaronovu politiku z předchozích let, tak zejména menší pravicové strany. Významnou událostí, která zajisté ovlivnila volby, bylo zhoršení zdravotního stavu předsedy Kadimy Ariela Šarona, který 4. ledna 2006 po druhé mozkové mrtvici upadl do kómatu, z kterého se dodnes neprobral. Novým předsedou strany Kadima se stal Ehud Olmert, který vedl stranu do voleb, ve kterých se všeobecně očekávalo její jasné vítězství.

Do Knesetu se ve volbách s nejnižší volební účastí v historii Izraele (63,5 %) dostalo 12 politických stran. Zvítězila podle očekávání středová Kadima, ovšem s překvapivě nízkým počtem mandátů, a to 29. Druhá skončila Strana práce s 19 mandáty, o třetí místo se díky zisku 12 mandátů podělily strany Likud (pro ten to byl jednoznačně nejhorší výsledek v historii) a Šas. Celkově zaznamenala výrazný úspěch zejména radikální pravice (strany Likud, Jisra'el Bejtenu a Národní jednota), která získala ve volbách celkem 32 mandátů.¹⁶⁰ Překvapivě uspěla i strana penzistů Gil, naopak z 15 mandátů na nulu klesl zisk sekulární strany Šinuj, která si u voličů pohoršila díky svému angažmá v předchozí nepopulární vládě.

Součet mandátů pro dvě nejsilnější strany byl v roce 2006 48, což je méně než v předchozích volbách. Dále ve srovnání s rokem 2003 stoupl index

¹⁵⁸DISKIN, Abraham – HAZAN, Reuven: *The Knesset election in Israel, March 2006*. Electoral Studies, 26, 2007, č. 3, s. 708.

¹⁵⁹Tamtéž.

¹⁶⁰ČEJKA, Marek: c. d. (2008), s. 308–309.

fragmentace na hodnotu 0,87 a efektivní počet stran na 7,84. Obě tato čísla se velmi blíží dosud nejvyšším hodnotám z roku 1999. Výsledek voleb v roce 2006 již podruhé za sebou potvrdil, že ani odvolání přímé volby premiéra nepřineslo v otázce fragmentace stranického systému návrat k hodnotám obvyklým před rokem 1996.

Nová vládní koalice byla sestavena ze čtyř stran, a to Kadimy, Strany práce, Šasu a Gilu, které dohromady v Knessetu měly většinu 67 poslanců. Premiérem se stal lídr Kadimy Ehud Olmert. První krize vládu čekala hned v červenci a srpnu 2006. Izraelská vojska vstoupila 12. července 2006 do jižního Libanonu s cílem vytěsnit z oblasti hnutí Hizballáh. Vojenské operace izraelské armády byly i přes velkou materiální převahu neúspěšné, navíc v měsíc trvající válce přišlo o život minimálně 160 Izraelců a veřejné mínění v Izraeli se obrátilo proti nové vládě, ministru obrany Amiru Peretzovi a proti premiéru E. Olmertovi, kteří byli obviňováni ze špatného vedení vojenských operací.¹⁶¹ Na jaře 2008 postihla několik členů vlády korupční aféra, z přijímání úplatků byl obviněn i premiér Ehud Olmert., který 21. září 2008 na funkci premiéra rezignoval. Sestavením nové vlády byla pověřena Tzipi Livniová, která nahradila E. Olmerta ve funkci předsedkyně strany Kadima. Sestavit vládu se jí ale nepodařilo, což znamenalo vypsání dalších předčasných voleb na 10. února 2009.¹⁶²

Zatím poslední volby se v Izraeli konaly v únoru roku 2009. Hlavním favoritem voleb byla opět středová Kadima, její preference ale po neúspěšné vládě v předchozích letech neustále klesaly. Posiloval naopak Likud, který se zotavil z krize po rozštěpení strany v roce 2005 a svou nacionalistickou rétorikou se mu dařilo lákat zpět pravicové voliče. Růstu preferencí jistě pomohli jak staronový předseda Benjamin Netanjahu, tak neúčast Likudu v předchozí vládě. Do Knessetu se v roce 2009 nakonec dostalo 12 stran. Vítěznou stranou se stala Kadima s 28 mandáty, hned za ní se ale s 27 mandáty umístil Likud. Velký úspěch zaznamenala radikálně pravicová strana Jisra'el Bejtenu s 15 mandáty, naopak

161HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: *The parliamentary election in Israel, February 2009*. Electoral Studies, 28, 2009, č. 4, s. 654–655.

162HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: c. d. (2009), s. 655.

pouhých 13 mandátů získala Strana práce, pro kterou to byl jednoznačně nejhorší výsledek v historii. Volby v roce 2009 lze interpretovat jako výrazný posun k pravici i jako pokračování fragmentovaného systému stran.

Dvě nejsilnější strany získaly dohromady 55 mandátů, což je sice oproti roku 2006 nárůst o sedm křesel, pořád je to ale nízká hodnota oproti stavu běžnému před rokem 1996. To stejné lze napsat i o indexu fragmentace, který činil 0,85, a o efektivním počtu stran, který dosáhl hodnoty 6,77.

Koaliční vyjednávání přinesla překvapivý výsledek, když byl prezidentem Šimonem Peresem pověřen sestavením vlády jeho někdejší soupeř v premiérských volbách z roku 1996 Benjamin Netanjahu.¹⁶³ Ten si kladl za cíl vytvořit v Knessetu co nejširší koalici, to se mu ale vzhledem k neochotě Kadimy podílet se na vládě nepodařilo. Vládní koalici vytvořily strany Likud, Jisra'el Bejtenu, Strana práce, Šas a Habayit Hayehudi. Netanjahuova pravicová vládní koalice fungovala v nezměněném složení až do ledna 2011, kdy došlo k dalšímu rozkolu ve Straně práce, z níž odešel předseda Ehud Barak a další čtyři poslanci. Ti založili novou středovou stranu Nezávislost, která zůstala součástí Netanjahuova kabinetu. Zbylí ministři Strany práce kabinet opustili a poslanci jej přestali podporovat.¹⁶⁴

Od roku 2003 do současnosti se tedy v Izraeli vystřídaly jen tři parlamenty a tři vlády. Na jednu stranu by se mohlo zdát, že je to v izraelském kontextu velmi nízké číslo, na druhou stranu ale až na poslední Netanjahuovu vládu nebyla žádná z vlád stabilní a už vůbec ne akceschopná. To je zapříčiněno zejména fragmentací Knessetu, která se oproti předchozímu období příliš nesnížila. Průměrný index fragmentace vypočítaný z výsledků voleb v letech 2003, 2006 a 2009 je 0,85 a průměrný efektivní počet parlamentních stran je 6,93.

¹⁶³Základní zákon udává při sestavování vlády proceduru, kdy prezident pověří člena Knessetu sestavením vlády po konzultaci s jednotlivými politickými stranami. Krok Šimona Perese tak nelze hodnotit jako jeho osobní iniciativu. Benjamin Netanjahu měl v pravicově naladěném Knessetu větší šanci k sestavení vlády než předsedkyně konkurenční strany Kadima Tzipi Livniová. Proto byl prezidentem pověřen sestavením vlády po několikadenních konzultacích s lidry všech politických stran právě předseda druhé nejsilnější strany v Knessetu B. Netanjahu.

¹⁶⁴SHERWOOD, Harriet: *Barak's Labour resignation strengthens government, says Netanyahu..* The Guardian, 17. 1. 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/17/barak-labour-resignation-netanyahu-israel> (12. 3. 2011)

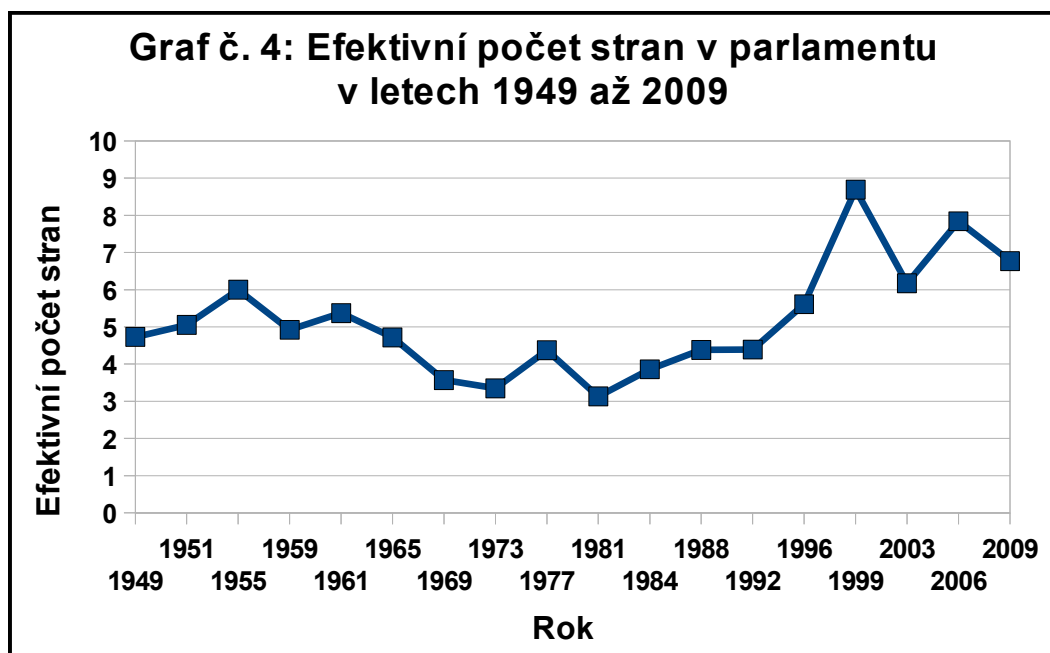
4. ZHODNOCENÍ PŘÍMÉ VOLBY PREMIÉRA

Ve své práci jsem zkoumal dvě hlavní hypotézy, a to zda zavedení přímé volby premiéra od roku 1996 přispělo za prvé k další fragmentaci stranického systému a za druhé k destabilizaci izraelských vlád. V této části práce se pokusím shrnout poznatky z předchozí analytické části a vyvodit z ní závěry, zda lze moje dvě hypotézy potvrdit či vyvrátit. Nejprve se budu zabývat stranickým systémem, poté vládní stabilitou a efektivitou a nakonec se podívám na to, jaké obecné závěry lze z izraelské zkušenosti vyvodit.

4. 1. Vliv na fragmentaci stranického systému

Fragmentace stranického systému Izraele byla problémem již od prvních voleb v roce 1949 a přetrvává až do dnešního dne. Domnívám se ale, že zavedení přímé volby premiéra od voleb v roce 1996 fragmentaci ještě zvýšilo, což se pokusím nyní dokázat.

Na začátku práce jsem navrhl rozdělit vývoj stranického systému do čtyř etap. První období v letech 1949 až 1969 je určeno dominancí strany Mapai a vzhledem k značným odlišnostem v politickém i společenském prostředí vůči dalším třem etapám s ním nyní pracovat nebudu. U druhého období v letech 1973 až 1992 se již nabízí srovnání se situací v letech 1996 a 1999, kdy se přímo volil premiér. Od roku 1973 se dá izraelský stranický systém považovat za relativně stabilní a také soutěživý, protože končí výrazná dominance levice a začíná skutečná volební soutěž mezi dvěma nejsilnějšími bloky. Průměrná hodnota indexu fragmentace byla v tomto období pouze 0,74 a průměrný efektivní počet stran byl 3,91. Ve volbách v letech 1988 a 1992 došlo k mírnému nárůstu obou sledovaných proměnných. Index fragmentace byl po obou volbách 0,77 a efektivní počet stran 4,38 v roce 1988 a 4,39 v roce 1992. Nejednalo se ale v žádném případě o tak velký skok, jaký lze pozorovat v následujícím období. Důležitým ukazatelem je i počet mandátů pro dvě nejsilnější strany, který činil průměrně 83 křesel, v posledních dvou volbách se jednalo o 79, respektive 76 křesel.

V letech 1996 a 1999 se konaly dvoje parlamentní volby současně s přímou volbou premiéra. Už volby v roce 1996 přinesly výrazné zvýšení fragmentace Knesetu a také skokový nárůst všech sledovaných hodnot. Součet mandátů pro dvě nejsilnější strany byl 66 (pokles o 10 mandátů oproti roku 1992), index fragmentace 0,82 bodu (vzestup o 0,05) a efektivní počet stran 5,61 (vzestup o 1,22).¹⁶⁵ Vůbec nejhorší výsledky v historii ve všech kvantitativních ukazatelích přinesly volby v roce 1999. Do Knesetu se dostalo 15 politických stran, z nichž dvě nejsilnější získaly pouze 45 mandátů. Index fragmentace vystoupal na hodnotu 0,88 a efektivní počet stran na 8,69. Srovnáme-li tedy ve všech ukazatelích hodnoty z období 1973 až 1992 a 1996 až 1999 získáme dvě naprosto odlišná čísla, z nichž vždy to pro období 1996 až 1999 bude znamenat vyšší fragmentaci stranického systému a pokles zisku mandátů pro dvě nejsilnější strany, a to velmi výrazně a prokazatelně.

Z kvantitativních ukazatelů je jasné, že zavedení přímé volby premiéra vedlo k vyšší fragmentaci Knesetu (viz Graf č. 4). Jak lze ale tento jev vysvětlit? Stejně jako většina autorů zabývajících se touto otázkou se domnívám, že

¹⁶⁵Navíc znovu opakují, že veškerá zde uváděná čísla počítají dohromady koalici Likudu, Gešeru a Cometu, která se po volbách rozpadla (podrobnosti viz výše). Poté by se sledované hodnoty téměř vyrovnaly stavu po volbách v roce 1999.

důvodem je volební chování izraelských voličů, kdy vzhledem ke dvěma volebním lístkům, které měli k dispozici, docházelo k tzv. splittingu hlasů. Tuto teorii jsem popsal na začátku práce.

Jak jsem již několikrát napsal, na splittingu hlasů nejvíce prodělaly dvě nejsilnější strany, jejichž kandidáti se účastnili přímých premiérských voleb. Naopak nejvíce posílily malé sektářské strany. Stejně se na problematiku dívají i Reuven Hazan a Abraham Diskin, když píšou, že „*splitting hlasů zvýšil fragmentaci izraelského stranického systému a zintenzivnil sektářské napětí mezi hlavními konfliktními liniemi v izraelské společnosti.*“¹⁶⁶

Zákonodárci v roce 1992 předpokládali, že voliči zvolí stejnou stranu ve volbách premiérských i ve volbách parlamentních, to se vzhledem ke strategickému volebnímu chování voličů nestalo. Reforma z roku 1992 tak v otázce fragmentace stranického systému vyvolala přesně opačné účinky, než bylo zamýšleno, a to zvýšení počtu, síly a tím pádem i vlivu malých stran v Knesetu.¹⁶⁷

Při pohledu na poslední období vývoje stranického systému, tedy od roku 2003 do současnosti, je nutné si položit otázku, proč nedošlo po odvolání přímé volby premiéra ke snížení fragmentace Knesetu. Hodnoty jsou sice o málo nižší než v roce 1999, ale průměrný index fragmentace je 0,85 a průměrný efektivní počet parlamentních stran 6,93, což jsou stále o mnoho vyšší hodnoty než byly sledovány před rokem 1992 a dokonce i v roce 1996. To lze hodnotit dvěma způsoby. Buď tak, že přímá volba premiéra měla na fragmentaci izraelského stranického systému menší vliv, než se původně předpokládalo a její odvolání tedy logicky žádné velké změny nepřineslo. Zvýšení fragmentace by podle této argumentace bylo pokračováním přirozeného vývoje trendů v izraelské společnosti.¹⁶⁸

166HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: c. d. (2000), s. 632.

167ZUBIDA, Hani – DORON, Gideon: *How to Coerce a Multi-Dimensional System into a Undimensional Frame: Israel's 1996 Electoral Change*. World Political Science Review, 5, 2009, č. 1, s. 15. (http://www.astrid-online.it/Dossier-r1/Studi-ric/ZUBIDA_DORON_World-Pol-Science-Rev_n.5-2009.pdf)

168OTTOLENGHI, Emanuele: *The 2006 Elections and the Legacy of the Direct Election System*. Israel Affairs, 13, 2007, č. 2, s. 473.

Druhé možné vysvětlení, ke kterému se přikláním já, je to, že přímá volba premiéra ovlivnila volební chování izraelských voličů tím způsobem, že díky svým dvěma hlasům dávali v parlamentních volbách přednost menším stranám, ale její odvolání už další změnu ve volebním chování nepřineslo a voliči zůstali věrni těm stranám, které volili v letech 1996 a 1999 nebo jiným podobným menším formacím. To lze ukázat například na jedné z mála stabilních izraelských stran, a to několikrát zmiňovaném Šasu. Ten do roku 1992 získal ve volbách maximálně 6 mandátů, poté jeho zisk stoupl na 10 mandátů v roce 1996 a 17 mandátů v roce 1999. Po odvolání přímé volby premiéra sice Šas přišel o několik mandátů, jeho zisk je ale stabilně na úrovni 11 nebo 12 mandátů. Více mandátů ale stabilně od roku 1996 získávají pod různými názvy i arabské strany nebo naopak radikálně pravicové strany (hlavně Jisra'el Bejtenu, která se poprvé do Knesetu prosadila právě v roce 1999).

4. 2. Vliv na vládní stabilitu a efektivitu

Posoudit vliv zavedení přímé volby premiéra na vládní stabilitu a efektivitu je mnohem těžší než u fragmentace stranického systému. V tomto případě by se sice daly použít některé kvantitativní ukazatele, jako například průměrná délka funkčního období vlád, to by ale podle mého názoru bylo značně nepřesné. Bez nadsázky se dá říct, že od roku 1984 až do roku 2009 se Izrael nacházel v permanentní vládní krizi, kterou se dočasně dařilo řešit vždy jen sestavením tzv. koalic národní jednoty za účasti Likudu a Strany práce. Přesto se za toto období vystřídal v Izraeli jen 11 vlád s průměrnou životností více než dva a čtvrt roku. To je lepší výsledek, než udává podobná statistika v České republice. Vládní stabilitu také nelze posuzovat bez pohledu na závěry předchozí kapitoly. Každá izraelská vláda samozřejmě byla a je závislá na podpoře v Knesetu a jeho zvyšující se fragmentace určitě nepřispěla k posílení izraelské exekutivy.

Nedomnívám se, že by zavedení přímé volby premiéra výrazně snížilo vládní stabilitu a efektivitu (otázkou je, zda to vzhledem k situaci z počátku 90. let bylo vůbec možné), na druhou stranu ale s sebou přineslo do izraelského politického systému některé nové problémy, které mohly znamenat a také

znamenal naprosté zablokování politického systému. Jedná se o dvě ustanovení Základního zákona, o kterých jsem již mluvil v předchozích kapitolách.

Za prvé musel přímo zvolený premiér po volbách vždy se svou vládou předstoupit před Kneset a žádat jej o vyslovení důvěry vládě. Nestačila tak jeho legitimita vzešlá z přímých voleb, ale jeho vládě vždy museli vyslovit důvěru také poslanci vzeší z voleb parlamentních. Pozice premiéra a exekutivy tak byla tímto krokem degradována a přímá volba premiéra svým způsobem ztratila svůj smysl. Druhé úskalí je nemožnost snadného vyslovení nedůvěry vládě od Knesetu nebo naopak snadného rozpuštění Knesetu premiérem. Tyto kroky by vždy zároveň znamenaly konec funkčního období obou institucí, jak vlády, tak parlamentu. Premiér se tak stával více méně neodvolatelným, stejně tak rozpuštění Knesetu bez konání předčasných premiérských voleb bylo nemožné. Pokud by tedy nastala situace, kdy by premiér neměl v Knesetu většinu pro prosazení svých návrhů, Izrael by se dostal do patové situace, jejíž řešení by záviselo jen na tom, zda buď poslanci nebo vláda v čele s premiérem dobrovolně opustí svůj úřad. Kneset by slovy Giovanni Sartoriho mohl hrát s premiérem „*hru – vyjádřit mu důvěru a pak blokovat jeho jednotlivé návrhy zákonů.*“¹⁶⁹ Aby k takové situaci nedošlo, premiér musel o podpoře vyjednávat s malými stranami, které si samozřejmě byly vědomy své silné pozice, a také to při jednáních využívaly k prosazení svých vlastních požadavků.

Z institucionálního hlediska je tedy možné říct, že některá ustanovení reformy z roku 1992 týkající se exekutivy a vyjádření důvěry či nedůvěry vládě byla velkou potenciální hrozbou pro izraelský politický systém. Tato hrozba se sice neprojevila žádnou extrémní patovou situací, na druhou stranu si jí byli vlády a premiéři určitě vědomi. I proto se vlády v letech 1996 až 2003 nepouštěly do žádných ambicióznějších programových projektů.

Vládní stabilitě určitě neprospělo ani zavedení primárních voleb¹⁷⁰ v některých politických stranách, zejména ve Straně práce a Likudu, které obě zavedly primární volby před rokem 1996. To posléze vedlo ke ztrátě kontroly nad

169SARTORI, Giovanni: c. d. (2001), s. 125–126.

170Všichni členové strany si mohli v interních volbách sami vybrat, kteří kandidáti budou za stranu kandidovat v parlamentních volbách.

jednotlivými poslanci a jejich hlasováním v Knesetu a růstu populismu u jednotlivých poslanců.¹⁷¹ Snížila se jak závislost jednotlivých poslanců na stranickém vedení, tak stranická disciplína v obou největších stranách. To vedlo ke zrušení primárních voleb v Likudu i k posílení pravomocí při nominaci kandidátů pro stranické ústředí ve Straně práce.¹⁷² Přestože zavedení stranických primárních voleb mohlo mít na vládní nestabilitu a neakceschopnost jistý vliv, domnívám se, že ve skutečnosti mělo efekt velmi marginální. Vládní krize byly ve všech případech zapříčiněny neshodami mezi koaličními partnery, nikoliv vnitřní krizí v jedné ze dvou nejsilnějších stran, které samy o sobě samozřejmě nedisponovaly v Knesetu většinou. Mnohem důležitější než stranická disciplína uvnitř vlastní strany tak byla nutnost udržet si přízeň koaličních partnerů, což se vzhledem k jejich množství a ideologickému rozptýlu nedařilo. Právě to lze považovat za hlavní problém izraelské politiky.

Určitě lze tedy říct, že přímá volba premiéra nevedla k posílení exekutivy a osoby premiéra, jak bylo zamýšleno. Nejenže k tomu neměla potřebné mechanismy, ale navíc neměla šanci na úspěch v tak fragmentovaném systému, jaký v Izraeli v letech 1996 až 2003 byl. Těžko si lze představit silnou exekutivu závislou na podpoře šesti, osmi nebo sedmi politických stran, jak tomu bylo v letech 1996, 1999 a 2001.

4. 3. Celkové zhodnocení a obecné závěry

Zavedení přímé volby premiéra bylo vůbec největší institucionální změnou izraelského politického systému od vzniku Izraele v roce 1948. Asher Arian dokonce v souvislosti s „*novými otázkami, novými ústavními pravidly a novým typem vůdcovství*“¹⁷³ píše o počátku druhé izraelské republiky. Systém zavedený v roce 1996 se ale ukázal být pro izraelský politický systém nevhodný a musel být po sedmi letech fungování opět změněn.

171HAZAN, Reuven – RAHAT, Gideon: c. d. (2000), s. 1328.

172RAHAT, Gideon – HAZAN, Reuven: *Candidate Selection Methods. An Analytical Framework*. Party Politics, 7, 2001, č. 3, s. 316–317.

173ARIAN, Asher: *The Second Republic: Politics in Israel*. New Jersey, Chatham House 1998, s. 1.

Domnívám se, že hlavní problém, který s sebou přímá volba premiéra přinesla, bylo zvýšení fragmentace stranického systému a až na něj je následně navázán problém s vládní nestabilitou. Pokud chce Izrael do budoucna problémy svého politického systému řešit, což je nutné, bude se tedy muset v první řadě zaměřit na omezení fragmentace Knessetu. Otázkou, kterou zde nechci ani nemůžu řešit zůstává, jakým způsobem fragmentaci omezit. Zvednutí uzavírací klauzule každých přibližně deset let o 0,5 % ani velkolepé nikde nevyzkoušené reformy tou správnou cestou očividně nejsou.

Vzhledem k tomu, že se o zavedení přímé volby premiéra uvažovalo i v jiných zemích (například v Itálii,¹⁷⁴ Japonsku¹⁷⁵ nebo Nizozemsku¹⁷⁶), nabízí se otázka, zda by tento prvek mohl v některých jiných zemích fungovat lépe. Já si to představit nedokážu a navíc nevím, pro jaký politický systém by mohla být přímá volba premiéra prospěšná. Země s prezidentským nebo poloprezidentským režimem přímou volbu premiéra jistě zavádět nebudou, zbývají tedy režimy parlamentní. V parlamentních režimech westminsterského typu by přímá volba premiéra byla zbytečná, protože se již de facto o přímou volbu premiéra jedná¹⁷⁷ a volič, který odevzdá hlas pro konkrétní stranu počítá i s tím, že v případě vítězství ve volbách se její lídr stane premiérem. Ve vícestranických parlamentních režimech zase nebude mít premiér nikdy zajištěnou jasnou podporu v parlamentu a vždy bude existovat hrozba, že se situace vyvine v podobný blok mezi legislativou a exekutivou, jak se tomu stalo v Izraeli. Proto si myslím, že zavedení přímé volby premiéra do jakéhokoliv politického systému nikdy nebude řešením problémů, ať už jsou jakékoliv, protože sám tento mechanismus je již ze své podstaty v parlamentních režimech nefunkční.

174DONOVAN, Mark: *Semi-Presidentialism in Italy: From Taboo to Taboo?* In: Political Studies Association, <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2003/Mark%20Donovan.pdf> (13. 3. 2011)

175RHEUBEN, Joel: *A Presidential Prime Minister: Japan's Direct Election Debate*. In: Sydney Law School, http://www.law.usyd.edu.au/anjel/documents/ZJapanR/ZJapanR24/ZJapanR24_10_Rheuben.pdf (13. 3. 2011)

176ŘÍCHOVÁ BLANKA: c. d. (2004), s. 108.

177ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Spojené království Velké Británie a Severního Irska: devoluce – tradice – změna*. In: DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra (Ed.): *Komparace politických systémů. Základní modely demokratických systémů*. Praha, Vysoká škola ekonomická 2008, s. 102.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval přímou volbou premiéra, která v Izraeli fungovala v letech 1996 až 2003. V roce 1992 izraelští zákonodárci provedli do té doby největší reformu izraelského politického systému, pomocí které se snažili dosáhnout několika cílů, a to zejména omezení fragmentace stranického systému a vlivu malých stran v parlamentu a na druhé straně posílení exekutivy a osoby premiéra.

Ověřoval jsem dvě hypotézy, a to zda zavedení přímé volby premiéra za prvé vedlo po roce 1996 k další fragmentaci stranického systému a za druhé jestli přispělo v daném období k destabilizaci a nižší efektivitě izraelských vlád. Po volbách v letech 1996 a 1999 došlo k výraznému zvýšení fragmentace stranického systému, což lze pozorovat u všech sledovaných ukazatelů, platnost první hypotézy se tedy potvrdila. Druhá hypotéza se také potvrdila, protože se zavedením přímé volby premiéra byly zavedeny i některé změny v proceduře vyslovení důvěry nebo nedůvěry vládě, které dále destabilizovaly politickou situaci v Izraeli. Myslím si ale, že vliv zavedení přímé volby premiéra byl daleko větší a prokazatelnější na růst fragmentace stranického systému než na destabilizaci vlád.

Vzhledem k závěrům, které jsem ve své práci učinil a k potvrzení obou mých hypotéz, se můžu přidat k autorům, kteří tvrdí, že volební reforma z roku 1992, jejímž hlavním bodem bylo zavedení přímo voleného premiéra, ve svých cílech selhala. Přinesla totiž přesně opačné efekty, než bylo tvůrci volební reformy zamýšleno. Nedošlo ani k upevnění pozice exekutivy, ani k posílení větších stran v Knessetu. V izraelském systému se zavedení přímé volby premiéra ukázalo jako slepá ulička a budoucí reformy politického systému v této zemi budou muset mířit zcela jiným směrem.

I když se obě moje hypotézy potvrdily, je těžké dělat jednoznačné závěry zejména z toho důvodu, že přímá volba premiéra fungovala v Izraeli jen velmi krátkou dobu. Podle volebního zákona z roku 1992 se konaly jen dvoje

parlamentní volby v letech 1996 a 1999 a troje premiérské volby v letech 1996, 1999 a 2001. Již za toto krátké období lze sice pozorovat některé rysy a trendy například ve volebním chování voličů nebo ve vývoji stranického systému, celkově se ale celý politický systém včetně všech jeho aktérů za tak krátkou dobu plně neadaptoval a je tak těžké říct, jak by se situace vyvíjela dále, kdyby nebyla přímá volba premiéra tak brzy odvolána.

Další zkoumání by si určitě zasloužila i otázka, proč se po odvolání reformy nevrátily hodnoty popisující fragmentaci stranického systému na původní úroveň, jakou nabývaly před rokem 1996, nebo proč se jí alespoň nepřibližují. Od odvolání reformy proběhly již troje parlamentní volby v letech 2003, 2006 a 2009, a i když se fragmentace stranického systému již nikdy nedostala na úroveň z doby po volbách v roce 1999, kdy byla vůbec nejvyšší v historii, také se nijak výrazně nesnížila.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Basic Law: Human Dignity and Liberty. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic3_eng.htm (12. 1. 2011)

Basic Law: The Knesset. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm (14. 1. 2011)

Basic Law: The Government (1992). In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic7_eng.htm (25. 2. 2011)

Basic Law: The Government (2001). In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm (12. 3. 2011)

Basic Law: The President of the State. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic12_eng.htm (14. 1. 2011)

Basic Laws – Introduction. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_yesod.htm (13. 1. 2011)

BEINISH, Dorit: *Protecting Democracy and Human Rights in Tense Times: the Israeli Supreme Court.* In: Israel 21C News Service, <http://www.israel21c.org/opinion/protecting-democracy-and-human-rights-in-tense-times-the-israeli-supreme-court> (15. 1. 2011)

DONOVAN, Mark: *Semi-Presidentialism in Italy: From Taboo to Taboo?* In: Political Studies Association, <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2003/Mark%20Donovan.pdf> (13. 3. 2011)

GOLDENBERG, Suzanne: *Rioting as Sharon visits Islam holy site.* The Guardian, 29. 9. 2000, <http://www.guardian.co.uk/world/2000/sep/29/israel> (4. 3. 2011)

GSCHWEND, Thomas: *Ticket-Splitting and Strategic Voting in Mixed Electoral Systems.* Mannheim 2003, s. 2. In: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung: Startseite, <http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/wp/wp-61.pdf> (24. 3. 2011)

GUREL, Moshe: *The Function and Purpose of the Presidency.* In: President of the State of Israel, http://yashan.president.gov.il/chapters/chap_3/_content_3_2_3_en.asp (14. 1. 2011)

Knesset Elections Results. In: The Knesset English Homepage, http://www.knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res.htm (10. 1. 2011)

Monthly Bulletin of Statistics No. 12/2010. In: Israeli Central Bureau of Statistics (Israel), http://www.cbs.gov.il/www/yarhon/b1_e.htm (10. 1. 2011)

RHEUBEN, Joel: *A Presidential Prime Minister: Japan's Direct Election Debate*. In: Sydney Law School, http://www.law.usyd.edu.au/anjel/documents/ZJapanR/ZJapanR24/ZJapanR24_10_Rheuben.pdf (13. 3. 2011)

SHERWOOD, Harriet: *Barak's Labour resignation strengthens government, says Netanyahu*. The Guardian, 17. 1. 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/17/barak-labour-resignation-netanyahu-israel> (12. 3. 2011)

SONTAG, Deborah: *2 Who Share a Past Are Rivals for Israel's Future*. New York Times, 20. 4. 1999, <http://www.nytimes.com/1999/04/20/world/2-who-share-a-past-are-rivals-for-israel-s-future.html?src=pm> (4. 3. 2011)

The Declaration of the Establishment of the State of Israel. In: Israel Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace%20Process/Guide%20to%20the%20Peace%20Process/Declaration%20of%20Establishment%20of%20State%20of%20Israel> (13. 1. 2001)

LITERATURA

ANDERSEN, Robert – YAISH, Meir: *Social cleavages, electoral reform and party change : Israel 's 'natural' experiment*. Electoral Studies, 22, 2003, č. 2, s. 399–423.

ARIAN, Asher: *The Israeli Election for Prime Minister and the Knesset, 1996*. Electoral Studies, 15, 1996, č. 4, s. 570–575.

ARIAN, Asher: *The Second Republic: Politics in Israel*. New Jersey, Chatham House 1998.

ARIAN, Asher – SHAMIR, Michal: *A Decade Later, The World Had Changed, The Cleavage Structure Remained. Israel 1996-2006*. Party Politics, 14, 2008, č. 6, s. 685–705.

CABADA, Ladislav – ŽENÍŠEK, Marek: *Smišené volební systémy*. Dobrá Voda u Pelhřimova, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2003.

ČEJKA, Marek: *Izrael a Palestina*. Brno, Barrister & Principal 2008.

- ČEJKA, Marek: *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno, Barrister & Principal 2009.
- DISKIN, Abraham: *The New Political System of Israel*. Government and Opposition, 34, 1999, č. 4, s. 498–515.
- DISKIN, Abraham – HAZAN, Reuven: *The 2001 Prime Ministerial election in Israel*. Electoral Studies, 21, 2002, č. 4, s. 659–664.
- DISKIN, Abraham – HAZAN, Reuven: *The Knesset election in Israel, March 2006*. Electoral Studies, 26, 2007, č. 3, s. 707–711.
- GSCHWEND, Thomas: *Ticket-splitting and strategic voting under mixed electoral rules: Evidence from Germany*. European Journal of Political Research, 46, 2007, č. 1, s. 1–23.
- GSCHWEND, Thomas – KOLK, Henk van der: *Split Ticket Voting in Mixed Member Proportional Systems: The Hypothetical Case of The Netherlands*. Acta Politica, 41, 2006, č. 2, s. 163 – 179.
- HARRIS, Michael – DORON, Gideon: *Assessing the Electoral Reform of 1992 and its Impact on the Elections of 1996 and 1999*. Israel Studies, 4, 1999, č. 2, s. 16–39.
- HAZAN, Reuven: *Presidential Parliamentarism: Direct Popular Election of the Prime Minister, Israel's New Electoral and Political System*. Electoral Studies, 15, 1996, č. 1, s. 21–37.
- HAZAN, Reuven: *The Failure of Presidential Parliamentarism: Constitutional versus Structural Presidentialization in Israel's Parliamentary Democracy*. In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. New York, Oxford University Press 2005, s. 289–312.
- HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: *The 1999 Knesset and prime ministerial elections in Israel*. Electoral Studies, 19, 2000, č. 4, s. 628–637.
- HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: *The parliamentary election in Israel, February 2009*. Electoral Studies, 28, 2009, č. 4, s. 654–657.
- HAZAN, Reuven – DISKIN, Abraham: *The parliamentary election in Israel, January 2003*. Electoral Studies, 23, 2004, č. 1, s. 353–360.
- HAZAN, Reuven – MAOR, Moshe: *Parties, Elections and Cleavages. Israel in Comparative and Theoretical Perspective*. In: HAZAN, Reuven – MAOR, Moshe (Eds.): *Parties, Elections and Cleavages. Israel in Comparative and Theoretical Perspective*. Londýn, Frank Cass Publishers 2000, s. 1–10.

- HAZAN, Reuven – RAHAT, Gideon: *Representation, Electoral reform, and Democracy. Theoretical and Empirical Lessons From the 1996 Israeli Elections*. *Comparative Political Studies*, 33, 2000, č. 10, s. 1310- 1336.
- HEFFERNAN, Richard – WEBB, Paul: *The British Prime Minister: Much More Than 'First Among Equals'*. In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. New York, Oxford University Press 2005, s. 26–62.
- HERZL, Theodor: *The Jewish State*. Maryland, Wildside Press LLC 2008.
- HLOUŠEK, Vít: *Parlamentní a prezidentské demokracie*. In: HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír (Eds.): *Demokracie*. Brno, MPÚ 2005, s. 193–202.
- International Forum of the Israel-Diaspora Institute: *Direct Election of the Prime Minister*. In: LIJPHART, Arend (Ed.): *Parliamentary Versus Presidential Government*. New York, Oxford University Press 1992, s. 194–200.
- KATZ-GERRO, Tally – RAZ, Sharon – YAISH, Meir: *How do class, status, ethnicity, and religiosity shape cultural omnivorousness in Israel?* *Journal of Cultural Economics*, 33, 2009, č. 1, s. 1–17.
- KENIG, Ofer: *The 2003 Elections in Israel: Has the Return to the 'Old' System Reduced Party System Fragmentation?* *Israel Affairs*, 11, 2005, č. 3, s. 552– 566.
- KLÍMA, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha, RADIX 1998.
- KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní systémy evropských států*. Praha, Linde 1996.
- KUNC, Jiří – DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra: *Francouzská republika: proměny vládnutí v V. republice*. In: DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra (Ed.): *Komparace politických systémů. Základní modely demokratických systémů*. Praha, Vysoká škola ekonomická 2008, s. 154–188.
- LEBEDA, Tomáš: *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha, Karolinum 2008.
- LIJPHART, Arend: *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven a Londýn, Yale University Press 1984.
- LIPSET, Seymour Martin – ROKKAN, Stein: *Party Systems and voter Alignments*. New York, The Free Press 1967.

- MADDENS, Bart – FIERS, Stefaan: *The direct PM election and the institutional presidentialisation of parliamentary systems*. Electoral Studies, 23, 2004, č. 1, s. 769–793.
- NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 1997.
- OTTOLENGHI, Emanuele: *The 2006 Elections and the Legacy of the Direct Election System*. Israel Affairs, 13, 2007, č. 2, s. 455–475.
- PALOHEIMO, Heikki: *Let the Force Be with the Leader—But Who Is the leader?* In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. New York, Oxford University Press 2005, s. 246–268.
- POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul: *The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis*. In: POGUNTKE, Thomas – WEBB, Paul (Eds.): *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. New York, Oxford University Press 2005, s. 1–25.
- RAHAT, Gideon: *The Politics of Electoral Reform Abolition: The Informed Process of Israel's Return to Its Previous Electoral System*. Political Studies, 54, 2006, č. 1, s. 43–64.
- RAHAT, Gideon – HAZAN, Reuven: *Candidate Selection Methods. An Analytical Framework*. Party Politics, 7, 2001, č. 3, s. 297–322.
- RAHAT, Gideon – HAZAN, Reuven: *Israel: The Politics of an Extreme Electoral System*. In: GALLAGHER, Michael – MITCHELL, Paul (Eds.): *The Politics of Electoral Systems*. New York, Oxford University Press 2005, s. 333–351.
- RYDVAN, Tomáš: *Izraelský politický systém*. Politologická revue, 9, 2002, č. 1, s. 63–91.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Nizozemské království*. In: ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol.: *Komparace politických systémů II*. Praha, Vysoká škola ekonomická 2004, s. 89–128.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Spojené království Velké Británie a Severního Irsku: devoluce – tradice – změna*. In: DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra (Ed.): *Komparace politických systémů. Základní modely demokratických systémů*. Praha, Vysoká škola ekonomická 2008, s. 95–153.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha, Portál 2002.

- SAMUELS, David J. – SHUGART, Matthew S.: *Presidents, Parties, and Prime Ministers. How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior*. Cambridge, Cambridge University Press 2010.
- SARTORI, Giovanni: *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha, Sociologické nakladatelství 2001.
- SARTORI, Giovanni: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2005.
- SARTORI, Giovanni: *The Party-Effects of Electoral Systems*. In: HAZAN, Reuven – MAOR, Moshe (Eds.): *Parties, Elections and Cleavages. Israel in Comparative and Theoretical Perspective*. Londýn, Frank Cass Publishers 2000, s. 13–28.
- SEZGIN, Yuksel: *The Implications of the Direct Elections in Israel*. Turkish Yearbook of International Relations, 30, 2001, č. 1, s. 67–105.
- SHAMIR, Michal – ARIAN, Asher: *Collective Identity and Electoral Competition in Israel*. American Political Science Review, 93, 1999, č. 2, s. 265–277.
- SHUGART, Matthew Soberg – WATTENBERG, Martin P.: *Mixed Member Electoral Systems: A Definition and Typology*. In: SHUGART, Matthew Soberg – WATTENBERG, Martin P. (Eds.): *Mixed-member electoral systems: the best of both worlds?* New York, Oxford University Press 2003, s. 9 – 24.
- ŠULCOVÁ, Pavlína: *Volební inženýrství v Izraeli: inspirace, nebo varování?* Revue politika, 7, 2009, č. 5.
- TORGOVNIK, Efraim: *Strategies under a New Electoral System. The Labor Party in the 1996 Israeli Elections*. Party Politics, 6, 2000. č. 1, s. 95–106.
- YAISH, Meir: *Class structure in a deeply divided society: class and ethnic inequality in Israel, 1974–1991*. British Journal of Sociology, 52, 2001, č. 3, s. 409–439.
- ZUBIDA, Hani – DORON, Gideon: *How to Coerce a Multi-Dimensional System into a Undimensional Frame: Israel's 1996 Electoral Change*. World Political Science Review, 5, 2009, č. 1, článek 8.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Volební výsledky v letech 1949 až 1977.

Politická strana	1949	1951	1955	1959	1961	1965	1969	1973	1977
MAPAI	46	45	40	47	42				
MAPAM	19	15	9	9	9	8			
Náboženská Fronta	16								
Chéruť	14	8	15	17	17				
Všeobecní sionisté	7	20	13	8					
Progresivní strana	5	4	5	6					
Sefardové	4	2							
Maki	4	5	6	3	5	1	1		
Demokratická strana Nazarethu	2								
Bojovníci	1								
WIZO	1								
Jemenité	1	1							
Ha-Poel Ha-Mizrachi		8							
Demokratická kandidátka izraelských Arabů		3	2						
Agudat Jisra'el		3			4	4	4		4
Poalej Aguda		2			2	2	2		1
Ha-mizrachi		2							
Kidmah Va'avodah		1	2						
Hakla'ut Ufituah		1	1	1					
Národní náboženská fronta			11						
Achdut Ha-Avoda			10	7	8				
Fronta Tóry			6	6				5	
Mafdal (Národní náboženská strana)				12	12	11	12	10	12
Kidmah Ufituah				2	2	2	2	2	
Shituf Ve'avvah				2	2	2	2		
Liberální strana					17				
Sdružení						45	56	51	32
Gachal						26	26		
Rafi						10			
Nezávislí liberálové						5	4	4	1
Rakach						3	3	4	
Ha-Olam Ha-Zeh						1	2		
Kandidátka Stát							4		
Svobodný střed							2		
Likud								39	43
Rac								3	1
Moked								1	
Arabská kandidátka								1	1
Daš (Demokratické hnutí změny)									15
Chadaš									5
Flato Šaron									1
Šlomcijon									2
Šeli									2
CELKEM MANDÁTŮ	120	120	120	120	120	120	120	120	120

Příloha č. 2: Volební výsledky v letech 1981 až 2009.

Politická strana	1981	1984	1988	1992	1996	1999	2003	2006	2009
MAPAM			3						
Agudat Jisra'el	4	2	5						
Mafdal (Národní náboženská strana)	6	4	5	6	9	5	6		
Sdružení	47	44	39						
Likud	48	41	40	32		19	38	12	27
Rac	1	3	5						
Chadaš	4	4	4	3	5	3	3	3	4
Tami	3	1							
Techija	3		3						
Telem	2								
Šinuj	2	3	2						
Techija-Comet		5							
Šas		4	6	6	10	17	11	12	11
Jachad		3							
Progresivní kandidátka pro mír		2	1						
Moraša - Poalej Aguda		2							
Kach		1							
Omec		1							
Comet			2	8					
Moledet			2	3	2				
Degel Ha-Tora			2						
Arabská demokratická strana (MADA)			1	2					
Strana Práce				44	34				13
Merec				12	9	10	6	5	3
Jahadut Ha-Tora				4	4	5	5	6	
Likud – Gešer – Comet					32				
Jisra'el B'Alija					7	6	2		
Třetí cesta					4				
Jednotná arabská kandidátka					4	5	2	4	4
Jeden Izrael						26			
Šinuj						6	15		
Centrum						6			
Národní Jednota (Halchud HaLeumi)						4	7		
Jisra'el Bejtenu						4		11	15
Balad						2		3	3
Jeden národ (Am Ehad)						2	3		
Strana Práce – Meimad							19	19	
Balad							3		
Kadima								29	28
Národní jednota – Mafdal								9	
Gil								7	
Jednotný judaismus tóry									5
Národní unie (Ichud leumi)									4
Habayit Hayehudi									3
CELKEM MANDÁTŮ	120	120	120	120	120	120	120	120	120

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou přímé volby premiéra v Izraeli, která se v této zemi konala v letech 1996 až 2003. Politický systém Izraele trpěl již od roku 1948 různými problémy, z nichž za největší lze označit vysokou fragmentaci stranického systému a vládní nestabilitu. Právě tyto dva problémy měla řešit reforma obsahující zavedení přímé volby premiéra, která byla schválena v roce 1992. Nakonec však tato reforma skočila neúspěchem a musela být odvolána. Na začátku práce představuji dvě teorie, a to teorii parlamentních režimů vlády a teorii splittingu hlasů, na jejichž základě jsem formuloval dvě hlavní hypotézy, a to že zavedení přímé volby premiéra vedlo k větší fragmentaci stranického systému a že zapůsobilo negativně na vládní stabilitu a efektivitu. Tyto dvě hypotézy jsem v práci potvrdil na základě analýzy volebních výsledků z let 1949 až 2009 se zvláštním zaměřením na období 1996 až 2003, kdy se konala přímá volba premiéra.

Klíčova slova: Izrael, přímá volba premiéra, parlamentní demokracie, reforma volebního systému, exekutiva, fragmentace stranického systému.

ABSTRACT

This paper deals with the issue of direct election of the prime minister in Israel, which was held in this country since 1996 to 2003. The Israeli political system suffered serious dysfunctions since the establishment of the State of Israel in 1948, of whom the most serious were the high fragmentation of the party system and the governmental instability. The electoral reform including the direct election of the prime minister, which was agreed in 1992, was predicted to solve these two problems, but failed completely. At the beginning of this paper I present two theories, a theory of parliamentary democracy and a ballot-splitting theory, which are a theoretical base for my two hypotheses. The first hypothesis claims that the introduction of the direct election of the prime minister caused an increase of party system fragmentation and the second hypothesis claims that it also took a negative effect on the governmental stability and efficiency. Subsequently, I analyze these two hypotheses based on the elections results from 1949 to 2009. The paper reveals that both of the predictions stated in my hypotheses are true.

Keywords: Israel, direct election of the prime minister, parliamentary democracy, electoral reform, executive branch, party system fragmentation.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Hejtmánek Jan

Název bakalářské práce: Přímá volba premiéra. Případová studie státu Izrael.

Název práce v AJ: Direct election of the prime minister. A case study of Israel.

Datum zadání: 2010-03-26

Datum odevzdání: 2011-04-14

Vysoká škola, fakulta, ústav:

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Vedoucí bakalářské diplomové práce: Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Počet znaků: 123069

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 71

Klíčová slova: Izrael, přímá volba premiéra, parlamentní demokracie, reforma volebního systému, exekutiva, fragmentace stranického systému.

Klíčová slova v AJ: Israel, direct election of the prime minister, parliamentary democracy, electoral reform, executive branch, party system fragmentation.